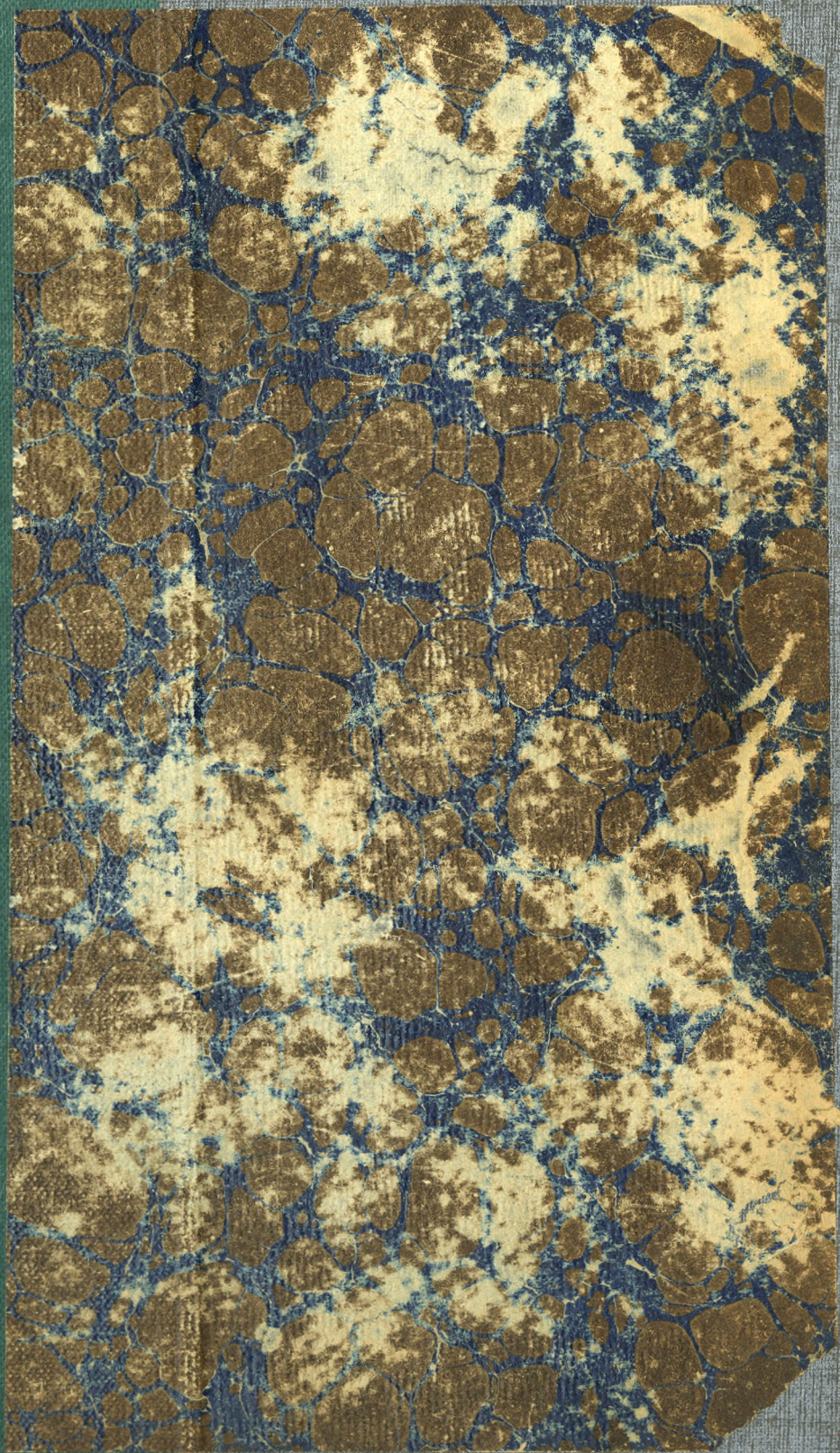

Politikai
röpiratok.

143.

143
1253

A

NÖVEKEDŐ UJ VILÁGHATALOM.

S Z Ó Z A T

A FÖLDBIRTOK ÉRDEKÉBEN.

Irta **VIDA KÁROLY,**

A hajdani „Budapesti Híradó,” „Figyelmező” és „Magyar Futár” szerkesztője.

„Ki az igazságot kereste, nem élt hiába.”

3.

KOLOZSVÁR

Stein János bizománya.

1860.

A

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS

PHYSICS DEPARTMENT

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS

PHYSICS DEPARTMENT

1800

A
NÖVEKEDŐ UJ VILÁGHATALOM.

S Z O Z A T

A FÖLDBIRTOK ÉRDEKÉBEN.

Irta **VIDA KÁROLY,**

A hajdani „Budapesti Híradó,” „Figyelmező” és „Magyar Futár” szerkesztője.

„Ki az igazságot kereste, nem élt hiába.”

KOLOZSVÁR
Stein János bizománya.

1860.

Nyomatott a Lyceum bettivel.

Ára 80 kr.

E cikkek, a három utolsót kivéve, a „Magyar Futárban“ már világot láttak ugyan, de éppen azért, mivel ezen erdélyi lap útján csak az erdélyi olvasó közönség előtt lettek ismeretesebbé s mivel tárgyuk a társasági lét egyik legsürgesebb és legéletbevágóbb kérdésének megvitatása,— és felderítése egy igazságnak, melyet minden ember érez, de még nagyon kevesen látnak, — és végre, mivel a bennök fejtegetett eszmének ha bár a jövődő biztosítva van is, de mielőbb valósulása ohajtandó: nem tartám feleslegesnek ez uton a nagyobb magyar közönség elibe is terjeszteni, azon édes reménnyel kecsgetetvén magamot, hogy a földbirtok rendületlen hitelének, mint minden társasági jóllét legbiztosabb feltételének, meg-alapításához én is egy porszemmel fogtam járulni.

A szerző.

Kolozsvár, június 8. 1856.

I.

Hogy se szót ne szaporítsunk, se pedig a nyájas olvasót ne kényszerítsük egy perczig is fejét törni oly dolgon, melyet mindenki eléggé érez, ha nem is próbálta meg világosan számot adni róla magának, előre kimondjuk, hogy a pénzről akarunk szólni.

Gazdagság és vagyon minden időben gyakorolt hatalmat. A kinek földbirtokán nagy ménesek, gulyák és nyájak legeltek s annak termővé tételére számos családok álltak közvetlen rendelkezése alatt — nagy ur volt; de hatalma kimért helyhez volt kötve, birtokának határán túl nem terjedett s a statusra csak annyiban gyakorolt befolyást, a mennyiben a törvényhozás vagy igazságszolgáltatás jogának, vagy a haza köteles védelmének bizonyos mértéke volt birtokához ragadva, vagy pedig, ha személyes tulajdonai hívták a hatalom gyakorlatára, melyek mellett a fényes vagyon csak mint igen illő dísz jelent meg. A vagyon e nemének hatalma, talán Angliát és Muszkaországot is alig véve ki, már mindenütt leestt előbbi fényes polczáról, s még csak ezután kell hogy vissza vívja azon állást, melyet a társadalomban, annak éppen javáért és állandóságáért elfoglalnia kívánatos. A Richmondok, Somersetek, Villiersek Angliában, a Tseremetieffek, Demidoffok, Stroganoffok sat. Muszkaországban; az Eszterháziak, Zichyek, Károlyiak Magyarországon most is elég fényes és terjedelmes birtokok ragyogó tekintélyü urai: de ki merné állítani, hogy hatalmuk az állam sorsára intéző befolyást gyakorol?

Egészen más arányokban kezdi magát éreztetni a pénz hatalma civilisationok újabb korszakában. Régen sem volt az ismeretlen. Ki nem emlékeznék hazánkban az ismaeliták, a Fuggerek korára s a Medicisekére Olaszországban? De ez akkor csak személyesült vagy testesült hatalom volt, mint a dynastiák-, vasallok- és zászlós uraké, ezekével éppen nem is mérközhetett s mert személyes volt, megtámadható is volt s könnyen lehetett vele bánni.

Egészen más vagyonerő és hatalom a mai pénz. A személyiség criteriumával már ugyszólván, nem is bír. Egy Rothschild, Baring, Pereire, Hope, Stieglitz, Sina, Haber, Mayer, Laml et consortes előtt senki el nem halványul; pedig a pénz, melynek forgalmát hallgatag irodáikban csupán a nyereség és veszteség szempontjából intézik, hadisergeket állít lábra, véres csatákat idéz elő, a nemzetek közti viszonyok meghatározására, sőt nemzetek és statusok eltörlésére eldöntő hatást gyakorol, s midőn pártfogását megvonja, vagy csatornáiban a folyamat apadni érzi: a leghatalmasabb császárok győzelmes seregeitis előhaladásaikban megállítja. Középkorban a vagyon és pénz egészen alá volt rendelve a személynek, ma a személy van alárendelve a pénznek. Nem az, a ki tárczájában hordozza, rendelkezik róla, hanem a tárcza rendelkezik hordozójáról. A ki a „soll und haben“ szükségességeivel némileg ismeretes, nem fogja tulzottnak tartani állításunkat, hanem elhiszi, hogy ha másképp tesz az ember, elvan veszve, vagy a mi mindegy, vagy on bukott lesz, s ki ne irtóznék ettől oly világban, mely a tekintélyt legörömostebb az értékeknek adja? Valóban félelmes hatalom, melynek személye nincs, nemzete nincs, hazája nincs; minden törvény és éghajlat alatt otthon találja magát, s ellenállhatlan erejével mint lélektelen, hideg szellem uralkodik engesztelhetlen követeléssel és zsarnoksággal az emberen, a ki teremti, de a ki vele csak addig bír, a mig kezeinek vagy eszének munkája által megszületik.

A társasági hatalom ezen átalakulása tagadhatlan. Rég beszélnek már a financia báróiról, kik a feudum

báróinak helyét elfoglalták. Nem a földnek urai (domini terrestres) adják meg az álladalom működésének az irányt, mint ezelőtt csak félszázaddal is, hanem a pénz, a börze urainak (messieurs de la bourse) érdeke határozza meg azt, a szükségesség legyőzhetlen kényszerítése által. Ennek kedvéért maga a földbirtok is egészen megváltoztatta régi mozdulatlan természetét, és, csekély formalitások mellett, mint egyéb ingó érték, forgóvá lett; és azt mondták: a föld felszabadult. Csak az egy Britannia tudta földbirtokának állandósításával, annak a kellő fényt, hatalmat és befolyást még eddig megőrizni; de csak az által, hogy magát az uralkodásra lépett új hatalom szolgájává tette. Világrészeket hódít meg Anglia, a népek százmillióit veti uralma alá és minden éghajlatok alatt tengeri államásokat telepít és minden tengereken flottákat tart hadi lábon, sőt véresháborukat indít, mint a chinaiak és birmanok ellen, csak azért, hogy azon népek ezeréves iparát semmivé tegye és azon világrészek nyers termékeivel mindent elnyelő iparát és kereskedését táplálja. Magának a keresztény egyház törvényeinek megkellett hajolni a Baal előtt, midőn minden anathemái daczára az uzsora ellen, az államok határtalan szabadságot voltak kénytelen vagy hallgatva, vagy nyilván biztosítani az ő saját urbére megszabásában.

Nemzetünk legfényesebb neveket viselő nyagyjai észre kezdték venni az idő jeleit, és sietve igyekeznek az új hatalom mellett azon állást elfoglalni, melyet a régi mellett birtak, de azzal együtt el is vesztek.

Örvendünk-e mi a hatalom alapjainak ily gyökeres átalakulásán? A kik nagy dologban kicsinyes szenvedélyektől vesznek tanácsot, s közügyekben magán javukat és egyéni érzelmeiket tartják mértékadónak: talán örvendhetnek; mert a világ és a szerencse változandósága ropant növekedést nyert. De mi még csak elálmodni tudunk a jövőnek ködbe burkolt képein, s mivel az új nap még csak a horizonon jelent meg: korántinak tartjuk ítéletet mondani felette. Hadj mutassuk ki hát néhány vonásban, de csak a jövő számban — mert e tárgy s a mit eddig róla mondtunk, talán megérdemli, hogy há-

rom nap folytán olykor-olykorreá gondoljunk: — miképp
jött el az a mit megértünk? mi jóval kecsgetet és mi
rosszal fenyeget? és majd azt is: mihez kell magunkat
tartani az új helyzetben?

Kolozsvár, jun. 12. 1856.

II.

Nálunk nem nagyon rég ugyan, de másutt már igen rég elmultak az idők, midőn születésöknél fogva birtokosok az országot tisztesség és becsületért igazgatták s határait a kiváltságért, a hogy lehetett, megvédték. Most már mindenütt készpénzért igazgatják az országokat és ingyen egy napig sem tudják fentartani bennök a rendet. Az iparosságuk által megvagyonosodott nem kiváltságos osztályok majd igényeket formáltak a hivatal tisztességéhez, s a trónok nyugtalan és alkalmatlan barátokat kezdetek látni a született és kiváltságos honvédekben. Itt kezdődött a társadalmi hatalom alapjainak megváltozása. A trónok előbb csak kisebb őrségekkel vették magukat körül, egyedül belbiztosságuk céljából; ezen gyakorlott katonai mag sikeressége nagyobb seregek állandóságát is kívánatossá tette a küllellenség ellenében; — s midőn már egy tekintélyes állandó hadisereg volt készen: hamarább lettek a külháboruk, mert könnyebbé vált azok megkezdése. De ha könnyű volt elkezdni, ám bajos volt folytatni rendkívüli költségek nélkül, s ezeket ezelőtt csak száz évvel is vagy adó-fölemelések, vagy koronajavak elzalogosítása által lehetett eszközölni. Hogy ily módon pénzhez lehessen jutni, a kormányoknak azon kellett lenni, hogy ipar és kereskedés virágozzék, mert az uri földek még sokáig tehermentessége mellett, csak azok voltak képesek az állam növekedő szükségére kelő tetemes jövedelmeket kiszolgáltatni. Ezért is szembe-tűnő azon gondoskodó figyelem, melyet Franciaország-

ban már két század óta, másutt, különösen az utolsó fél-században, majd minden európai kormányok fordítottak az ipar és kereskedés érdekei előmozdítására. Ezen gondoskodás segélyével a szorgalom és takarékoság az illető osztályokban mindinkább összehalmozta a vagyont, mialatt a kiváltságos osztály, előbb a belháborúk s nálunk még ezen kívül a tatár-fogságok által is számban megfogyatkozva, születési előitéleteiben elfogulva, a növekedő új hatalom ellenében minden erőit amavval megfordított arányban érezte elzsibbadni.

1789 detronizálta a legitimást és avval együtt járó minden régi hatalmat. Franciaország e példáját kisebb nagyobb mértékben minden szárazföldi államok követték: ha nem is lökték el maguktól mind a legitimást, ez utolsót ellökte magától a hatalom régi alapjait. Nem önkényt, hanem kénytelenségből kellett így tennie. Az egy negyedszázadig tartott európai háborúk nem az államok megtakarított kincseiből nyerték táplálékukat, hanem a távol jövőnek értékeiből, melyeket éppen a háborúk alatt kifejlődött pénzarisztokratia vett zálogba. Ezentúl a földbirtok határozottan elvesztette állami súlyát: ő már többé nem volt képes a folyvást rendkívüli állapotban lebegő statusnak azon rendkívüli segélyt nyújtani, melyre untalan szüksége volt. A forradalmasított Europa már csak expediensekből élt; az újra meg újra megzavarodó rendet, melyet az államok régi organismusa korábban, ez a maga természetes erejével szokott volt helyreállítani, most már csak az erők rendkívüli megfeszítése s a jövővérejtékének előlegezése által lehetett ideiglenesen is fentartani. Mindezen erőlködések csak új és vaskosabb kötetekkel szaporították az államok adósságának könyveit;*) az elégtelenségükben ki-kitörő népek meggyengítették és lerontották sőt politikailag megsemmisítették az irigylett földbirtoki arisztokrátiát, de csak azért, hogy

*) Franciaországban a nagy forradalom előtt meglehetősen rossz gazdaság volt a pénzügyekben, de 500 millió államjövdelem mellett 400 millió adósságnál több nem volt, most már 1900 millió jövdelem mellett az adósság 6000 millió felül van, pedig sokkal jobb lábon áll a statusgazdász, mint régen. Így ment ez másutt is mindenütt. Angliának minden statusintézkedéseiben 20,000 milliót feljülhaladó adóssága uralkodik.

a hatalmat egy minden — jó és rossz — szenvedélytől ugyan ment, de emberi érzelmeknek is hozzáférhetlen matematikai lénynek, a magas financiainak — melyet első cikkünkben már jellemzeni próbálánk — juttassák birtokába. Ezen megfoghatlan és azért megtámadhatlan hatalom, közvetve a földnek is egészen birtokosává lett; mert a statusok adósságának kezeése, az államok területe, vagyis az egyesek földbirtoka, mely az adót és adósságok kamatait fizeti, mert — in ultima analysi — minden adó a földbirtokon fekszik.

1848 óta az új világhatalom uralkodása kétségkívülivé lett s növekedésében óriási léptekkel halad elő. Csak ezen új korszakban tapasztaltuk, hogy a legmagasabb politikai kérdéseket financiai érdekek szempontjából határozzák el; sőt hogy magok a statusok létele financiai problémák egyszerű formulájában fejezi ki magát. Értzi is eljöttét uralkodása idejének az új hatalom. Birodalmának határait túlterjesztette minden országokon, mert mindnyájukat bételepítette uralkodásának erőszak nélküli s mégis ellenállhatlan eszközeivel, a különbözőkülönbféle czimű pénzintézetekkel, melyeket a világszerűleg organizált hitel egymással egyetemes solidaritásba hoz, — s azon óriási vállalatokkal, melyeknek csak a legrégebb hajdankor despotismusai tudták előállítani hasonlatosait — s a mi a kettőnek természeti hasonlatosságára önkénytelen rávezet.— Anyag és szellem egyaránt zsoldjában áll s csak az ő gyarapításán működik. A tudomány érette buvárkodik, az irodalom kedvét keresi és hajlandóságaihoz szabja magát; az egész journalistika, egy-két tisztességes de minden oldalról megtámadott és üldözött kivétellel, szolgálataiba adta magát „corps et âme;“ a gőz és a villanytávíró teher- és parancsvivőivé lettek és természetes gyorsaságukkal szélesbitik birodalmát. Annaira oda adta magát a világ e hatalomnak, hogy zsarnokságán nem panaszkodnak, csak mosolygását lesik, csak az után sóvárogznak. Magasabb politikai körökben még lappangott a reménynek egy szikrája, hogy az északi autocratia patriarchalis rendszerével gátot vetend az árnyak és saját határain kívül is természetes medrébe szoritandja a folyamot.

De e hatalom még ellenségeit is megnyeri és proselytáivá teszi. Lobogóira a „civilisatio“ bűvös jelszavát tűzi ki és „sub hoc signo“ diadalmasan járja be Muszkaországot is Archangeltől Asztrachanig, a Dünától az Amurig.

Szükség-e mondanunk, hogy mi e világ-despotának még csak eltipró zsarnokságát érezzük, de mosolyait fájdalomosan nélkülözzük. Viszonyaink még nem fejlődtek úgy ki a feudum kötelékei közül, hogy az ő tetszését birhatnók és követeléseinek már is teljes mértékben kell eleget tennünk. Különben is messze vagyunk az új nap equatorától, — sugárai csak rézsutosan esnek reánk és nem melegíthetik meg úgy földünket, mint a hozzá közelebbvalókat. Nekünk minden esetre a soványabb rész jutott.

Kolozsvár, jun. 19. 1856.

III.

A rossz, mi társaságunkat ezen új hatalom feljülke-
rekedésével fenyegeti, kiszámíthatlan és előre látni nem
lehet. Magától értetődik, hogy itt nem azon hatalomról
van szó, melyet a pénz, ha mindnyájunk kezében van,
mindnyájunknak ad a végre, hogy segítségével majd min-
den szükségünket, sőt kívánságainkat is kielégítsük, s a
földi életet, siralom völgye helyett, mint mondva
volt, ha nem is éppen paradicsommá, legalább annak ár-
nyékává varázsoljuk. A pénznek e hatalma isteni insti-
tutio, mennyei áldás! E nélkül civilizált társaság nem áll-
hatna fenn, s az ember Istennek képére magát nem tö-
kélyesíthetné. Ámde más egészen a centralizált pénzha-
talom, melyet a börzék pütkösti királyai kezelnek! Ez a
sátán, ki a világot meghódítással, az Antikrisztus, ki a
keresztény társaságot felbomlással fenyegeti.

Minden centralizált hatalom, melynek a multban gyö-
kereit s a jövőre kihajtott dús ágazatait nincsenek, vesze-
delmes, mert nem állandó, s azért a jót is, melyet te-
szén, tartóssá nem teheti: minden gondolatja önmagára
vonatkozik, minden törekvése önfentartására czéloz; nagy-
szerű, bámulatos dolgokon jártatja eszét, vakmerő, sőt
kalandos lesz és kimeríti, elaléltatja megbűvölt alattvalóit.
Nem helytelenül énekelte volt I. Napoleonról a költő:

Mistraue allem Ausserordentlichen,
Denn ungesegnet lebt das Ungemeine,
Sicht selbst zur Qual und andern zur Verwirrung.

Az ily természetű centralizált hatalmakat éppen ál-
landósításuk miatti erőlködéseik buktatják meg...; mert

gyökerök nincs, vagy igen ingatag alapon fekszenek, felforgatja egy nem kedvező szél, és omladékaik alá milliók boldogságát temetik.

Mi volna már ingatagabb alapu, mint a növekedő új világhatalom? Az 1848-ki zürzavar milliárdokkal szaporította Europa statusainak adósságait és a mennyivel azokat szegényítette, ugyanannyival gazdagította a börze zászlós urait, és szaporította azok sorait. Annyi milliard oly rövid idő alatt összehalmozva óriásivá emelte a már régebben alakult hatalmakat. De ezen hatalmaknak nem természete a nyugalom; a nyugalom nekik halál. Életük a mozgás- a forgalomban nyilatkozik és ezen mozgalmuk pályatere a börze. Ide vetik ki hálóikat, melyekkel minden kis halakat, a nagy társadalomnak számos kis pénzbirtokosait, elfognak. Crédit-mobilier-k, *) vasutak terveivel, mind a legjobb dolgokkal, borítják be a világot; de mielőtt a crédit-mobilier egy kereskedőt, gyárust vagy kézművest pillanatnyi szorultságában telsegitett, — a vasutból csak egy-lábnyi elkészült volna: az azok alapítására kiadott részvény-papirosak árkeletét ügyes mesterséggel a börzéken feltehető valódi értékök két-háromszorosára kergetik fel, s a nélkül, hogy egy fillért kockáztattak volna, milliókat csinálnak azon együgyűek rovására, kiket csekély tőkepenzeikkel börzére visz a nyereségvágy azon reménnyel, hogy a részvények árdagálya mindig tart, és apálya soha sem következik bé; pedig ez ki nem marad, és ekkor a börze kis halai megrémülve rohannak a nagyok kitért torkába, és ezer meg ezer kis vagyon és boldogságnak végromlás és kétségbeesés a vége. De a szélvész nem szokta kimélni a legnagyobb vitorlájú hajókat is, — s mert az új világhatalom természeténél fogva félti könnyümodu szerzeményét s a világ arczatának legkisebb grimaceára megijed: sokszor a szélnek első lebbenésére összerogyik, romlásába ragadván minden hozzákötött szerencséket. És éppen ebben fekszik roppant veszélyessége — mert magok a hatalom tartói ritka hogy egy-egy árboc darabon

*) Ingó hitel. Így nevezte igen helyesen, de ominose, feltalálójuk Pereire Izsák báró, spanyol eredetű zsidó.

révpartra ne vergődjenek —: hogy egy-egy börzekirályság bukásával mindig ezerek és milliók lesznek szerencsétlenekké. Ezen bukások pedig soha sem voltak ritkák, s ez után már éppen mindennapiakká lesznek; mert az új hatalom életföltétele az örökös terjeszkedés; ha hátrál, már romlást hagy maga előtt s pedig hátrálnia kell, mert félénk, — és ellentállásra minden előre nemlátott kedvetlen körülményben akad. Csuda-e, ha e hatalom ellenállhatlan erejével saját forgószelébe sodorva földbirtokot, kézmű- és gyáripart és kereskedést, megingatja a társadalom alapját — a családok állandóságát — midőn azt vagy gyors változandóságának törvénye alá veti, vagy életerejét elszívja; az ebből származó boldogtalanság szaporodásával neveli az erkölcstelenséget, megrendíti a vallásos hitet, mely csak csendes boldogságban szokott tenyészni, s ekképp a társodalmak és a trónok sorsát bizonytalan szelek játékává teszi?

Kolozsvár, június 26. 1856.

IV.

Eddig csak árnyoldalait mutogattuk ezen sem északi, sem nyugoti, hanem mindenütt jelen való óriásnak, mely a kereszttségben már rég megkapta ominosus „plutocrazia“ nevét a francziáktól, kik között született. Láttuk, hogy minden más hatalmat: monarchiát, respublicát, aristocratiát és democratiát elnyomással — az egész társasági szerkezetet: családot, községet, hazát és egyházat felbomlással, — a társalmi functiókat: földbirtokosságot, iparosságot és kereskedelmet leigázással fenyeget. Negyvenhat milliard (az europai statusok összes adóssága körülbelől) mint megannyi armadia, áll rendelkezése alatt, nem is említve apróbb mozgó csapatait, melyeket a bankok, vasutak, gőzflották és óriás gyártelepek képviselnek, és a határtalan hitelt, mely mint amazokat a gőz, hajtja elő óriási lépteit erkölcsi erejével. Ily szélesen kiterjedett és mindent elborító de mégis szorosan összetartó hatalomnak semmi sem állhat ellene. Erejével csodákat mivel, melyekkel a hajdankor ismeretes hét csodái csak nagyszerűségben mérközhetnek és abban, hogy minnyájokat egyaránt határtalan hatalom hajtotta végre; ellenben különböznek abban, hogy a hajdankor csodái között kevés volt a haszonra való — ámbár bizonyos eszméknek voltak kifejezései —; a mostaniak ellenben mind az emberiség állapotja javítására czéloznak. És éppen ebben állnak az új hatalom fényoldalai. A vasutakat csodálatos tunneleik-*via-* és aquaeductusaikkal együtt csak az őskori monarchiák despotismusa, mely a piramisokat emelte,

birta volna építeni; de a piramisok csak határtalan hatalom jelei voltak, midőn a vasutak a kezdetben egységes de később szétágazott emberiség összeolvadásának előkészítő eszközei; az ó világ hatalma is összevegyítette az emberiséget, de csak harczban, mint az egyiptomi, persa, görög és romai monarchiák világszerű hódításai: az új világhatalom békében hatol elő s minden nemzetek önkényt hódolnak meg neki; a természet által emelt vagy közbetett határokat eltörli s mint a földön úgy a népek között is a különbségeket kiegyenlíteni törekszik. De ezen kiegyenlítésnek aligha nem a gyengébbek lesznek áldozatai, kiket eddig jellemző sajátságaikban a természeti határok védettek legsikeresebben. Azonban ily aggodalom még senkit sem nyugtalanít, — hanem az a mindent mobilizáló természete az új hatalomnak szorongató kezd lenni a statusok belügyeinek intézőire nézve is. Mert ha a társadalom minden elemei oly mozgékonyt nyerne, mint a tenger hullámai: miben fog állani a monarchiának is biztossága? Azért már lehet is imitt amott elővigyázati rendszabályokat észrevenni e fenyegető ingatagság ellenében. . . . A porosz kormány nem bocsátotta be országaiba a credit-mobilier czimű bankokat, e munkás apostolait a plutocráciának; a bajor kormány hasonlót tett; a muszka kormány sem látszik a kínálkozó apostolokat tárt karokkal fogadni; Anglia semmit sem akar tudni rólok, nem szorult rájok, és már rég gondoskodott ezen ingékonyt beharapozása ellen; Austria mind a francia vasutvállalkozók, mind az „ingó hitel“ bebocsátása által idegen tőkepenzeket akart a birodalomba csődíteni, hogy az érczpenz szaporodjék, a bank készpenz-fizetéseit megkezdhesse s a pénzügy egyszer már rendbe jöjjön: de a birodalomban mindenütt a pénz szűküléséről panaszkodnak a francia vállalkozók fellépte óta; az agiot is a béke törölte el *) és a francziák a börzejáték ügyes kezelése által eddigelé csak a kis tőkepenzek elnyelése, ekképp a pénzforgalomnak mind kisebb körbe vonása által tüntették ki teremő erejüket, — és így a czélzott

*) 1856. június 26-dikán volt írva.

eredmény még csak a jövő postulatumai közé tartozik. Másfelől a negatív rendszabályok mellett positiv töltésekkel is törekednek az árnak gátot vetni. A porosz karok és rendek eltörlik az 1848-ban hozott s a földbirtok minden nemét egyenlősítő és kiváltságaitól megfosztó törvényeket, — a nagy földbirtokhoz politikai sőt administratív jogokat is akarnak kapcsolni; a bajor kormány körlevelekben szólítja fel a nemességet a testületi szellem ébrentartására és módokat ajánl, melyek által erősbülését eszközölheti; hogy miképp mentette meg Anglia földbirtokát az elporlástól, földbirtokosait a hatalom elvesztésétől, s miképp őrizte meg a statusban a conservatív elemet, majd egyszer el fogjuk mondani; Austria is tán ez irányban igyekszik a rendi képviselőnek bizonyos rendszerét behozni tartományaiban. A plutocratia azalatt diadalmasan halad elő s kivált az austriai nagy birodalomban a pénzforgalom centralisatioja által mind sulyosabban kezdi uraságát éreztetni: a hitelt, melyet csak értéknek kellene megérdemelni, monopolizálja s inkább a képzeleti mint valódi vagyonnak ajándékozza, vagy azon esetlegességhez köti: ki van közelebb egy főpénzintézethez vagy annak kezelőjéhez. De mi azt hisszük, a hitelhez minden becsületes és értékes embernek joga van, mint a status igazságszolgáltatásához; azt is hisszük, hogy valamint a feudális aristocratia hatalma alól magát emancipálni tudta a világ, éppen úgy és könnyebben fogja tudni magát emancipálni a plutocratia kényurasága alól. Hogy miként történhetik ez, annak fejtegetését máskorra halasztván, most előre is csak azt tartjuk megjegyzendőnek, hogy nem azon erőnek, mely az új világhatalomban rejlik, lerontása a mi ohajtásunk, hanem annak czélszerűbb elosztása, decentralisatioja.

Kolozsvár, július 20. 1856.

V.

Tekintve azt, mekkora szükségünk van nekünk éppen most e felkelő nap kegymosolyaira, könnyen vádolhatna ügyetlenséggel valaki a miatt, hogy mi éppen most annak le hanyatlását látszunk ohajtani, igazábban pedig, hatalmának korlátozásán törjük fejünket. E vád ellen csak azon egy, de teljes erejű mentségünk van, hogy e hatalom igen nagy, mi pedig igen kicsinyek vagyunk; hogy a pénzügyi világban minket magyarokat jóformán ignorálnak, ha mindjárt Magyar- és Erdélyországról tudnak is valamit. A mi szerénységünk tehát a mi paizsunk.

Mielőtt, ígéretünkhöz képest, azon eszméinkre térnénk, melyek valósitása által ezen új hatalom veszélyeit elhárítani véljük, jónak látjuk még egy néhány vonással tüntetni ki az állást, melyre törekszik, hogy a nyájas olvasó annál könnyebben tájékozhasssa magát s fonhasssa tovább elmélkedése fonalát. Az ancien regime vagy ó világhatalom szükségesnek tartotta széles terjedelmű status- és koronajavakkal erősíteni fényét és befolyását; az új világhatalom nem különben. Láttuk, mint ment át Francia- és Spanyolországban az állam földbirtoka a börzsekirályok kezébe és mint mennek át napjainkban az osztrák birodalom roppant terjedelmű status-javai a bank uraiéba.

Az új világhatalom is éppen úgy nem él egyetértésben, mint az ancien regime hatalmai, s a befolyás-, túlsúly- és hódításokért éppen úgy háboruzik, habár vérontás nélkül is, mint emezek. Rothschild és Pereire — a

mesternek fejére nőtt tanítvány — Franciaországot két pártra osztják és egy szerencsés coulissier Mirès, mint versenytárs lép közükbe; Rothschild Spanyolországot akarja hatalmába keríteni, Madridban bankját s a tartományokban fiókjait állítja fel, mint királyságának székeit és vasutvállalatokat indít; Pereire crédit-mobilier-jét állítja szembe, az ipar felvirágoztatásának reményeit kápráztatja a tőzsér-világ szemében és részvényeinek a börze csatatérein jól vezérelt hadisergeivel megveri a megnehezedett és nem oly mozgékony bankkirályt; Konstantinápolyban ismét szembetalálkoznak, de a bitorlásokon megboszankodott angol kormány Layardot küldi ellenök s mind kettőjüket megveri. Jassyt Moldovával a dessaui Nulandt firmája alatt poroszok foglalják el a legyőzött osztrákok ellenében: ezek meg Weikersheim zászlója alatt Bukarestet rohanják meg, hol az ütközet még mindig foly. Ezen hódításokon felgerjed a bajor, porosz királyoknak sőt a muszka czárnak is féltékenysége s határaikról visszautasítják a kalandos börzekirályokat; de ha a vámnál nem bocsátják, azon felül vagy alól mint contrabandisták surrannak be, vagy átöltözködnek s mint „arme Reisende“k szereznek bebocsátást. Bejutnak ök mindenüvé és a hatalmat a társadalomban kezökre fogják keríteni.

Még politikai szint is kezdenek maguknak kölcsönözni, hogy tekintélyöket a társaságban emeljék. Rothschild, mint mondják, a legitimitást vágyik képviselni Európában, Pereire a bonapartismust. Van is valami benne, a mennyiben az első már az időnek némi szentesítésével kérkedhetik, a másik pedig csak most kerekedett fel, — s a mennyiben az utolsóban valami meteorszerűség rejlik, midőn az első bár szelidebb, de állandóbb ragyogással székel a financia égen. Azonban e csak affectált szín és kápráztatás: a hatalom, melyet e dynastiák kezelnek, egészen egy eredetű és természetében nem különbözik semmit, csak a veleváló élés és visszaélés csinálja a különbséget. E hatalomról is el lehet mondani: Istentől van; de csak úgy, ha munka és szorgalom a forrása és ha működésének ismét munka, szorgalom és

jóllét az eredménye. Ellenben, ha azt lehet mondani róla, mit Berryer, a legitimista szónok, a törvényszék előtt mondott a párisi crédit-mobilier szemébe: „Vous causer des ruines, vous ne fécondez rien, vous encaisserez encore, vous arriverez enfin à votre ruine, peut-être à celle de l'Empire“*): akkor ez oly szédelgő zsarnokság, melynek bukása bizonyos.

*) Önök csak romlást csinálnak, de meg nem termékenyítnek semmit; pénzt csinálhatnak még, de végre elbuknak s velök együtt tán a császárság is.

Kolozsvár, augusztus 21. 1856.

VI.

„Az emberi társaság, mondta egy francia, nem soká úgy fog forogni egy darab arany körül, mint a világrendszer a nap körül.“ Ha a darab aranynak képes kifejezése helyett, az értékek jelenleg bévett, általános képviselőségét, a forgalom és csere eszközét — a pénzt — s még inkább az ezt is helyettesítő hitelt s ennek eszközeit értjük, nem lehet tagadnunk, hogy ezen erő az, a mi a társadalmat mozgatja. A nagy hatalmak diplomatiáit és a piacra fát hordó parasztot ez indítja útjára, valamint az író tollát és a katona kardját munkára; — és ha ez nem is a főindok mindenütt, legalább nélküle egy mozdulat sem lehet sehol. A társaságok minden forradalmainak, a Gracchusokétól az északamerikai szabadságháborun keresztül az 1848-diki communistikus forradalmakig, alapoka és megoldani próbált problémája, mindig valamely közgazdasági kérdés volt, melynek legutolsó és legegyszerűbb formuiáját pénzben lehetett kifejezni. Mert a jóllét e földön, melyre az emberek bevallva és be nem vallva törekednek, csak pénz által megszerezhető. Hatalom, dicsőség, szabadság és függetlenség a pénznek lettek járulékvá; a tudós, a pap, a politikus, a gazda, a katona és kereskedő csak érte és neki szolgálnak: csoda-e, ha hatalma az egyetlen- és főhatalommá lett a világon, mely előtt minden más hatalom meghajol? A libertinusok, kik fitymálva beszélnek a szentírásról, vagy arról éppen tudni sem akarnak, egy szembeötlő és el nem tagadható bizonyosságát láthatják a zsidó törvényhozó isteni bölcseségének a szemeik előtt

véghezmenő mindennapi világtényekben, melyeket Mózes a Deuteronomium 15. sz. 6. v-ben előre mondott volt:

„Ha te sok népeknek adsz kölcsön,
Magad pedig senkitől se veszel:
Uralkodni fogsz sok nemzetten,
És neked urad senki nem lesz.“

Igen, „igy szólott volt Mózes Izraelhez a Jordánon innen a sík pusztában, a Verestengerrel szemben Pharan és Tophel, Laban és Haseroth között, hol igen sok arany van.“*) És a zsidók, ha sokszor elfelejtkeztek is Jehová-ról, e jó tanácsot ugyan soha el nem felejtették s annak következtében uralkodnak is a köztörvények sanctioja alatt minden népeken, — és pedig minden ellenmondás nélkül. Hogy ez uralkodásnak mindennapi példáin kívül -- mert éppen önkénytesen jön tollunk alá — csak egy minket közelebből érdeklőt említsünk: Erdélynek Kolozsvár-Brassó közti vasutja életkérdés. Ennek elvállalására a világ első pénzhatalma egyik b. Rothschild ajánkozott volt, de az ajánlat nem találkozáván illető részről elég készséggel, a megbántódott pénzhatalom visszavonult s az erdélyi helyett a zimony-drinápolyit és galicziait vette pártfogásba, — s ezeknek fölépülésében nem is kételkedik már senki: ámde a kolozsvár-brassóiban sokak hite kezd már ingadozni. Bár hiúsulna meg e kétely!

Emancipatoria van tehát szükségünk, de nem Izraelért, hanem a mi javunkért. Ezt maga Izrael kezdi már elismerni, mert kebeléből még szózatok is emelkedtek az emancipatio ellen, mely a zsidót, mint választott népet, megsemmisitené. Izrael azonban csak par excellence képviseli az új világhatalmat s midőn oda törekszünk, hogy magunkat zsarnoksága alól emancipáljuk, törekvésünk sem zsidó, sem más nemzetiség ellen különösen nincs intézve. Nem is lerontani akarjuk e hatalmat; eljárásunk sem forradalmi, sőt éppen ennek ellenkezője. A szabadság, mely csak nem régebbe is kiváltságok alakjában létezett, azt volt kénytelen tapasztalni, hogy a tömegek ellenségévé váltak s a helyett, hogy ildomos mérséklettel kiterjedni

*) Deut. I. sz.

engedték volna, legszebb részét hódító rohamaikkal tiporták el; a földbirtok, mely szinte keveseknek volt kiváltságos tulajdona s a melyre éppen oly sokan vágytak, hasonlólag kénytelen volt áldozatokat hozni a tömegek szenvedélyes appetitusának, bárha itt a közvetlenebbül és elevebben érzett általános új világhatalmi befolyás némi kárpótlást eszközölni mindenütt tudott. Lehet-e képzelni, hogy a mindinkább terjedő s mind absolutabbá alakuló plutokratia hatalma a tömegek haragját fel ne ingerelje, miután appetitusát már eléggé fölgerjesztette? De, ha a tömegek a forradalmi utat követve, ezen hatalom ellen is ugyan azon vakbuzgósággal lépendenek fel: úgy még annyit se fognak elérni, mint a mennyi sikert a többiek elleni harcaikkal arattak. A pénznek uralkodása ellen indított brutális háboru minden nagyot, szépet és jót semmivé tenne, romokkal borítaná és pusztává tenné a földet, melyen az éhes ember, mint barom vagy fenevad bódorogna a megszükülő élelem után; legszelidebb esetben pedig még súlyosabbá tenné nyomását e hatalomnak, mely személytelenségénél fogva mindenütt van, de mindenütt megfoghatlan és megtámadhatlan. — Nem megtámadni és lerontani kell tehát e hatalmat; nem ezt javasoljuk mi, hogy ez által emancipálva legyünk nyomása alól: hanem decentralizálni és kiterjeszteni úgy, hogy az emberek minél nagyobb része osztozzék benne és pedig minden erőltetés nélkül; a nélkül hogy valakin igazságtalanság legyen elkövetve, ellenben minél nagyobb résznek legyen igazság szolgáltatva. A kormányok e feladásra nézve egyértelemben vannak a népekkel, mert egyiránt és együtt szenvednek a nyomás alatt. Ezen szövetség aegise és az elterjedő humanismus befolyása alatt a feladás meg lehet fejtve és a cél elérve, a mennyiben t. i. emberileg tökéletes fejleményeket és céléréseket várhatunk. Sőt az eszköz a végre már teljes működésben van és mindennap közelebb visz a célhoz, ha még jó messze vagyunk is tőle. Ezen eszköz, mely az egyéni függetlenségnek, ekképp a valódi szabadságnak s így a népek szabadságának is eszköze, már rég ismeretes ugyan, de nem elég jól és nem elég általáno-

san méltányolt dolog. Es e varázs-eszköz a hitel, de a hitel általánosítva, kiterjesztve minden emberre, kinek valami értéke van. Es mi az a hitel, miről t. olvasónk eddig is eleget hallott s a miről mi oly rendkívüli fogalommal vagyunk?

Kolozsvár, aug. 31. 1856.

Ha azon értéket, melyet ingó vagy ingatlan javiban bir minden, ki valaminek tulajdonosa, pénzzé vagy annak akár mi formában képviselőjévé változtathatna át, mindenkor mikor neki tetszenék, a nélkül, hogy ez által amaz érték természetében változást szenvedne: akkor a pénzuraságnak vége volna; a bankok csak manipuláló intézetei lennének az általános értékképviselőnek és az új feudalismus sarkantyutlan bárói a „hausse“ és baisse“ botránnyos manoeuvreit által nem juthatnának többé a „milliomosság“ idommal ugyan, de minden bátor és nemesszivűség nélkül szereshető nemesleveléhez.*) A börze, a pénz harcosainak e kirekesztő csatatérsége, egy roppant piac lenne, hol mindennemű értékek képviselőjét lehetne vásárolni s hol a mostani milliomosnak hatalma kimerülne az értékek végtelenségében és — — mert megvásárolni a piacot nem birná, uralkodni sem tudna rajta. Ma hiában árulja az ember, ha mint mondani szokás, megszorul, házáat, földjét, lovát, vagy gabonáját s egyebet: vagy éppen nem, vagy csak vesztegetett áron, értékén sokkal alól tudja eladni, s pedig sokszor tulajdonképpen nem is elidegeníteni akarná tulajdonát, hanem az értékek általános képviselőjére — pénzre — volna csak szüksége, hogy ezzel más égetőbb szük-

*) Ha most egy milliomos valamely értékpapirnak nagy összegével bir és ennek magas árt akar csinálni: csak vásároltatni kezdi nagy tömegekben. Az ár azonnal felhág s a „faiseur“-nek most már nem kell egyebet tenni, mint lassacskán bocsátani ki kezéből a nagyon keresetté vált papírt. Ezt teszi a pár év óta alakult száz ingóhitelbank és innen a még folyvást fényes de semmi termékeny munkába nem kerülő nyereség.

ségét fedezze s örömet adna annak, ki tulajdonát képviselő s bizonyos időre lejáró zálog- vagy hitellelét pénzzel, vagy más, az ő szükségének megfelelő és értékesíthető hitellel cserélné fel, bizonyos dijt, úgynevezett *discount*-ot. De nem lehet, mert vevő nincs, mert a pénz szűk, az azt képviselni kezdő bankjegy is szűk s a hitelt csak azok monopolizálják, a kik magokat a pénz és bankok birtokába tették; ezen utolsók pedig, ámbár nagy hirtelenséggel kezdettek szaporodni, mégis igen ritkák s kivált igen hamis irányban indultak, hogysem a feladásnak, melyet elvégre kisebb nagyobb mértékben mégis ők fognak megfejteni, már most csak közelítőleg is megfelelhessenek, még ott is, hol ritkaságuk nem oly nagy mint nálunk.

Azt mondók, a pénz szűk; de e kifejezésünk nem *correct*. Pénz bőven van; de mivel az ércz, bizonyos előkelő sajátságainál fogva, már igen régen, még a historiai idők előtt, azon kiváltságot nyerte, hogy minden más értéknek képviselője sőt mérője legyen: mindenki és mindenkor törekedett annak birtokába jutni. Természetes azonban, hogy csak azok halmozhatták fel, kik a társadalmak nagyszerű gépezetében különösen az értékek cserélésével, a kereskedéssel voltak elfoglalva, — s mégis ezek is, midőn bizonyos pontig jutottak, rendszerint felhagyták a sokféle romlásnak és veszteségnek kitett árukkal való kereskedést, látván, hogy a pénznek, mint egyedül kiváltságolt értéknek, legtöbb a keresője, sőt keresete is, mert bár nem romolhatlan, de, a többihez képest s egy kis számitási ügyességgel is élve az operatiókban, éppen annak lehet tekinteni. Innen a pénznek mai nagy birtokosai mellőzik is minden termékeny beruházását tőkéknek; földmivelést, ipart, vagy kereskedést éppen nem, vagy csak időtöltésből üznek s mintegy mentő horgonyul a váratlan esetre —, s minden gondjokat s erejüket a börze aranytermő folyamára fordítják, hová a kis pénz-birtokosokat önkényt hajtja nyereségvágyuk a nekik vetett hálóba. Hogy a pénzforgalom mai nap ezen irányt vette, annyira igaz, hogy — egy napi példával élve — az *Austria* czimű új bécsi bank, mely a na-

pokban alakult meg*) 50 millióval s céljául a földmivelés s a mezeigazdasággal rokon iparok előmozdítását, utak és csatornák építését látszik kitűzni, feladásai utolsó pontjában a „börzei üzlet“-et is említi, miből az avatott azt következteti, hogy czégérül lesz amaz intézetnek egy két jelentéktelen gazdasági vállalata, de millioi a börzén fognak keringeni.

Az ércpénzek kirekesztő kiváltsága egyedárusságot, ez zsarnokságot szült, melynek nyomása alatt szenved most az álladalmak gazdasága. Ezen nyomást megszüntetni, már mondtuk, hogy nem lehetetlen s mai sorainkban már sejtettük is a módját; de hogy jobban megértethessük magunkat, még a pénzről fogunk közelebbről röviden szólni.

*) Még mindig csak alakul.

Kolozsvár, sept. 4. 1856.

VIII.

Hogy a földbirtokos, kinek 500,000 pft. értéke van, igen sokszor jön oly helyzetbe, hogy, ha hirtelen 1000 vagy 10,000-re volna szüksége, itt nálunk vagy hozzá sem juthatna, vagy oly drága áron, mint éhségben egy süttet kenyérhez: azt mindenki jól tudja. Ellenben, hogy egy pénzbirtokos, kinek értéke 100,000 pftnél nem több, nemcsak mindig bir 100,000 fttal, hanem oly helyeken, hol a forgalom élénksége a hitelt meghonosította, még öt annnyival is rendelkezhetik: azt is tudja, a ki a pénzügyekkel némüleg ismeretes. Ezen kiváltsága a pénznek minden hatalmat a kezébe kerít, miután más kiváltságok, melyek ellensúlyozhatták volna, mind elhullottak. Miután majd minden historiai jog elveszett, egyedül a pénz historiai joga maradt fenn. Pedig a pénz magában nem valódi érték; csak a hallgató közmegegyezés által van elfogadva az értékek közvetítőjének. Azonban a pénz hatalma is ingadozik már. Az igazi pénz, az érczpenz is már képviselőt kapott a bankjegyben, mely oly forma viszonyba jött hozzá, mint a majordomus a karlovingi ház királyaihoz. Ezek a palotába voltak zárva s a majordomus kormányozta nevökben az országot. Az érczpenz már csak hever, és a bankó vagy váltó forog helyette. De e még nem emancipatio a pénz hatalma alól, csak ügyesebb kezelése annak, körül-belől, mintha egy keleti despotát Ázsiába, egy nyugotival Európában hasonlitanánk össze. Pedig egy csendes, aluszékony, tettefő despotia majdnem tán türhetőbb, mint a nyugtalan,

nagyravágyó, telhetetlen és zaklató. — Itt az a kérdés csupán: szükséges-e okvetlenül, elkerülhetlenül és absolute a pénz? Ki merné azt állítani? A mi képviselő által pótolható, az nem nélkülözhetlen maga. De a pénz eredete is azt mutatja. Ő csak mint közbejáró lépett fel a társasági functiók között; nem mint maga a functio, sem mint annak eredménye: a különféle anyagi és szellemi termékek. A földmives és szabó meg a tisztviselő között kellett valami, mi a kölcsönös szükségeket közvetítse. Tulkokkal nem lehetett soká sem a rabonbánt fizetni, sem a szabót a szűrért: az ércz, tartósságánál s kivált a nemes, ritkaságánál fogva, legalkalmasabbnak mutatkozott arra, hogy zsebbe tegyék s mikor kellett, tulkot, vagy szürt cseréljenek vagy tisztí szolgálatot fizessenek vele. De ezen csere-eszköznek magának megnyerése is már sok munkába és költségbe került, ámbár maga — fényüzési becsét mellőzve — nem is érték. Ezt pedig előnyei közé éppen nem számlálhatni. Aztán a mint a társadalmak növekedtek, szükségekkel iparuk is gyarapodott, kereskedelmük kiterjedett, mind alkalmatlanabb lett az érczpénzzel cserélés is, mint hajdan a tulokcsere. A váltókat kezdték messzi vidéki tartozások kiegyenlítésére gyakorlatba hozni. Ha Smyrnából Hamburgba rendelt egy kereskedő egy hajó-teher kávé, nem pénzt küldött érte, hanem egy váltót huzott egy másik kereskedőre Smyrnában vagy más szomszéd városban, ki megint tőle rendelt volt ugyanannyi értékű posztót s ezen váltót küldötte el a smyrnainak, ki annak értékét a másiknál felvette, vagy ha neki nem volt ily kereskedési viszonya senkivel, volt más valakinek Hamburgban: ezzel huzatott hát egy váltót ennek smyrnai adósára, megvette egy kis dijjal az értéken fölül (escomptirozta) vagy csak átiratta a letéti-bankban s kifizette vele smyrnai hitelezőjét. Ha Smyrnában oly letéti-bank lett volna, ott is csak átiratta volna az összeget a tartozó a hitelezőnek s az egész kereskedelmi forgalom a pénz használata nélkül ment volna véghez. Ma a kereskedő világ minden piaczaín csak így fizetnek s ezért a börzéken az ilyen más piaczkra szóló váltók a legkeresettebb áru-

czikkek; ezek is a börzék lételének legjogosabb indokai. Ezen esetekben már a pénz ugy sem lép fel mint az értékek képviselője, vagy közvetítője, mint csere-eszköz. Az egész functio, mit hallgatva, mozdulatlanul végezett, az értékek megmérése, megszámitása volt. Egy képzelet. Ezt neki ezután is fen lehet hagyni; a többit pótolni lehet. És hogy pótolni kell, már elutasíthatlan szükséggé lett. Azon képtelenség, hogy csak az rendelkezessék a földi lét minden javai felett, a kinek tulajdonképpen semmi értéke, csak azt képviselő eszköze és még ennek is képviselője, azaz hitele van, soká türhető nem lesz. A tulajdonkóppeni pénz detronisatioja nincs messze; már a majordomus uralkodik. Azonban fejtegetéseink tovább folytatását közelebbre halasztjuk.

Kolozsvár, september 14. 1856.

IX.

Midőn e lapokban a hitelt és pénzügyeket oly gyakran hozzuk szőnyegre, meglehetnek olvasóink győződve, hogy terv nélkül ezt nem tesszük és hogy eljárásunkban egy magasabb gondolat vezérel. Már ezelőtt 26 évvel úgy látta nemzetünk látnoka a nagy Széchenyi, kit ezelőtt mintegy tíz évvel a magyar nemzetnek jóvasolt „Üdv-
lelde“ ért kinevettek, mint szokták mindig a prófétákat, ha csakugyan meg nem kövezik —, hogy nemzetünk hátramaradásának oka a hitel és pénzbeli intézkedésink roszkarban állása, mert ez okozza szegénységünket, ez megint gát gyanánt áll legszentebb hazafiui kötelességeink, kívánataink s minden akaratumk ellen. Bizonyára szegény nemzet csak barbar állapotában lehet erős, a civilisatio magasabb fokán, a holmi magyarok is állunk, szegénység annyi, mint szolgaság és ekképp, így fogott gondolkozni Széchenyi: a ki honfitársainak függetlenségét s nemzetének szabadságát akarja előmozdítani, annak hazájafiai között a vagyonosság gyarapításán kell munkálkodni. De a vagyonosság leghatalmasabb eszköze a hitel, az újabb kor fejleményének tán legnagyobb csudája; azon bizonyára hazafias folyamodók is, kik a napokban Esztergomban ő cs. kir. ap. Felségéhez egy „magyarországi földmívelési hitelegylet“ engedélyéért folyamodtak, kimondják, hogy Magyarország hátramaradásának főoka a személyes és reál-hitel hiánya. Annak okáért, hogy ismét egy jelére mutassunk a gyor-

san haladó időnek és mi magyarok e jelből magunknak azon tanuságot meritsük, hogy magunk közt a hitelt és annak számos részint következményeit, részint előzményeit megalapítani mindent elkövessünk: közöljük az A. A. Z. egyik párisi levelezője után *) egy lengyelnek véleményét a német nemzetről és viszont egy német véleményét a lengyel nemzetről.

„A lengyel s hozzá teszem az olaszt is — így szól a német — megtanulhatták a német néptől, mely jellemnek és politikai létének sok gyengeségeit és árnyoldalait jól ismeri, hogy minden javítás csak azon kezdődhetik, ha egy nép saját helyzetét, mint saját hibáinak következtetését, ismeri meg és ezeken javítani törekszik. De mind a lengyel mind az olasz igen hajlandó a hibát saját válláról le- és idegen népekre háritani. Ellenben egy józanabb németnek sem jut eszébe azt hinni, hogy belfejlesztmények nélkül Németország helyzetén javítani lehessen. A lengyelnek némely előnye van felettünk, fényes tulajdonokkal bir, de kettőben szenved csaknem teljes hiányt: nem tud dolgozni és nem tud takarékoskodni. — Abban egészen egyetértek — feleli a lengyel, — hogy a lengyel nemes egyáltalában nem igen takarékos gazda, sőt olykor olykor pazarló, hogy igen örömet él jól és kényelmesen, szereti a szép fogatot és vendégszerető a tulságig. Bevalom és megengedem, hogy gazdaságukat nem viszik mindenütt jól, hogy sok helyt hiányzanak a szükséges építmények és teljes leltár; sőt azt is örömet megengedem, hogy takarékoságban, okszerű gazdaságban, építkezésben s az épületek fentartásában, gyárok alapításában, mindenemü iparban, szóval mindenben, minek a czélja egyedül a „Grossmacherei“ (nem tudjuk lefordítani), a német messze túlszárnyalja az én lengyel hazámfiat. Örüljetez rajta, így folytatja a lengyel, mert ez uton a lengyelek elszegényednek, ti kivásárolhatjátok őket, s emódon szivetek vágyának, az ország elnémetesedésének, (Posent érti) a becsületos kereset színe alatt áldozhattok

*) Lásd aug. 10-diki 224. számot.

s a czélhoz közelebb juthattok. Azon vérszomjazó barátok örökösei (a porosz nemességet érti), kiknek kardja az eredeti lengyel népességet kiirtotta, ma egy nagy állam uralkodó pálczáját viselik és csutolkodnak az áldozattal, melyen hóhérművököt végrehajtották. Ez a jelleme törzsöküknek s népességüknek. Ha tehát ti burkusok, eredetileg semmi sajátlagos nemzet sem vagytok, mik vagytok hát népjellemetek szerint? Sem több sem kevesebb, mint egy szántóvetők, kalmárok, gyárosok és iparosok német-zsidó társulata. A ti pajzsotok a ti hozzátok oly illő kormányotoknak világszerte ismert és általatok oly nagyra becsült machiavellismusa; a ti jelszavatok: életmód és kenyér, egyetlen czélotok: saját uraságtok és hazátok: a pénz, szóval, tisztán anyagi érdekek. — E beszéd keserű, feleli a német, de van igaz benne; igen, a legtöbb német nem több és nem kevesebb, mint szántóvető, kalmár, gyáros és iparüző, vagy általánosabban mondva: munkás és a mi még gonoszabb, nem is akar egyéb lenni. Éppen ez a német kevélysége az anyagi ügy, mint szellemi téren. Az előkelő semmítévők lovagias tulajdonokkal fénylő körei, melyekkel ön oly büszke, hibáznak a németek közt, s ha találkoznak, szégyenlik azokat. Elkertülhetlen sorsuk a lenne, mi a lengyel népé. Freytag híres „Soll und Haben“ czimű regényében egyenlő sorsot, mint természetes következményt mutatott ki mindkettőnek. Önnek vallomása tehát egygyel több tanúság a Lengyelországot ért sorsnak igazsága mellett. Minden, a mit ellene felhoznak: Lengyelország hajdani virágzása, miveltségének magassága és hatalmának nagysága, mind csak mellettünk szól, mert a lehanyatlás azok után természetes volt. A lengyelek ereje a hajdani politikai és társalmi viszonyok közt elegendő volt egy önálló egészet alkotni, ma már többé nem; ők a jelenkor igényeinek többé megfelelni nem tudnak. Ez szomorú lehet, de a világtörténet közönyösen halad el halottak és romok felett; a népeknek meg van idejük mint az egyéneknek és a holtakat nyugton kell alunni hagyni.“

Kolozsvár, september 18. 1856.

X.

„A tulajdonképpeni pénz detronisatiója nincs messze“ ezt mondók minap. Nehogy igen merésznek lássék e szavunk oly pillanatban, midőn a pénz uraságának éppen tetőpontjához közelit, egy kis magyarázatot adunk hozzá, mielőtt a hitel általánosításához kötött ohajtásunk és reményünk bővebb fejtegetésébe bocsátkoznánk.

Azon idylli gondolat, hogy a pénz használata nélkül élhessünk rendes polgári társaságban, távol van tőlünk; a pénznek szükségessége a civilisatio növekedésével nőtt és csak azon tehetetlensége fogja megbuktatni, minélfogva a forgalom roppant követeléseinek megfelelni nem képes. Ezen megbukás azonban nem foglalandja magában a pénznek, mint érték-képviselőnek, csere- és forgalmi eszköznek megszűnését; csak ezen functióknak kirekesztő kiváltságú gyakorlását, a monopoliumot. Valamint a feudalismus monopoliumot csinált magának az országok kormányzásából; ugy a pénznek az értékeket kirekesztőleg képviselő jogából a nagyobb pénzbirtokosok monopoliumot csináltak magoknak és erősebb uraságot gyakorolnak vele a világon s nagyobb dolgokat hajtanak végre, mint akármely aristocratia tehette volna; még az adó-mentességet is kivívták magoknak, mint a régi nemesség, mert hiszem a milliomos bankár nem fizet semmi adót millióiról, csak azon együgyűbb tőkepénzes, ki rendes kamataiból él, ha t. i. azokat bevallja. A régi nemes ezen kiváltságáért vérével tartozott védeni a hazát; az új nemesek is, vagy a pénz bárói, szintugy a hazáért nem adóznak, azért t. i. hogy annál több kedvök legyen vagyonukat a mindig szorongó és pénz után sovárgó

statusnak adómentes jövedelmet birtosító papírjaiba fektetni És valamint a földbirtoki aristocratia, daczára lovagias, bátor, katonai jellemének elesett; (annál inkább csipeszkedjék már most megmaradott földbirtokához) mert magát a philosophia szelleme által elhagyta csábitatni és saját monopoliumát, a szabadságot, mindenkivel megosztani vágyott, de más felől mások is abban osztakozni teljes erővel igyekeztek; azonképpen fog elesni a bankokratia vagy pénzaristocratia is, melyet már sem lovagias, sem bátor, sem katonás jellem, hanem éppen ellenkezőleg szűkkeblű fősvénység és rettegő félnkség bélyegez: mert monopoliumának eszközeit, a bankokat, mindenhová elterjeszteni törekszik, ez által azokban résztvenni, mesés nyemérényeikben osztozni legyőzhetlen appetitust gerjeszt s midőn az emberek e pénzforgalmi gépezetbe közelről pillanthattak, vele megismerkedhettek: átlátják a monopolium igazságtalanságát, átlátják, hogy a pénz csak bitrolja az értékek képviselése, a forgalom eszközlése kirekesztő jogát; hogy a pénz is csak áru és érték, mint más és csak a régi szokás, az ebből származó habonás hit, minden alapja usurpatiojának; hogy ha az ércz-pénzre meg ezüst és arany rudakra bankokat fektethetni, melyek egész birodalmak érték-torgalmát szabályozzák, közelebb környékükben bőséget sőt tozulást, tovább meg szűkséget és minden összezörrenésére az europai concertnek pénzcrisist, az az, ezer meg ezer családok romlását idézik elő —, azt a kérdést teszik maguknak: miért ne lehetne tehát más valóbb értékeknek is megadni e képviseleti jogot? miért ne lehetne e jogot egy darab papírra jegyezni, mint a pénzt a bankjegyre? és miért ne lehetne az érték-jegyét épp úgy forgásba hozni más értékek cserélésénél, mint a pénznek jegyét, a mostani bankjegyet? Hogy ez lehet, sőt hogy ez meg is fog történni. miszerint mindennek, a kinek valami értéke van, könnyű lesz azt más értékekkel kicserélhető jegyek birtokához is jutni, más szókkal: a kinek értéke lesz, egyszersmind pénze is lesz, arról meg vagyunk győződve, ámbár nem tagadjuk, hogy kivált nálunk, még sok van hátra, a minek e korszakot meg kellene előzni.

Kolozsvár, september 28. 1856.

Mi az a birodalmi egység?

(Egy incidens.)

A birodalom fővárosának publicistái majd minden kivétel nélkül, az austriai monarchia mostani rendszerét, úgy látszik, oly értelemben veszik, hogy a főváros ne csak a status minden kül- és belügyeiben a törvénytadó és végrehajtó teljhatalom széke legyen, hanem közvetlenül onnan kapja rugóját a nagy társadalomban minden egyéni munkásság is, legyen a tudomány és művészet, vagy ipar, kereskedés és földmivelés mezején. A mely mozzanatnak indoka a fővárosig vissza nem vezethető, az, szerintök, a birodalom egységét veszélyezteti: tehát minden módon akadályozandó. Ezen alapelven épül a bécsi journalisták minden ellenségeskedő vitája a tervezett magyar hitelbank ellen. Ezen elvet ily meztelenül tán csak felállítani is elég, hogy annak monstruositása kitünjék; alkalmazása, mindazáltal, a bécsi nép előtt igen kellemes, hízeltető és népszerű lehet. És hogy is ne! Mellőzve a fényt, gazdagságot és bőséget, melyet a fővárosban egy nagy birodalom minden legfőbb intéző hatalmainak és a külföldi uralkodók képviselőinek a trón körül egyesülése szétáraszt; mellőzve azt, hogy mind a polgári, mind a katonai ügyek igazgatásának centralisált természeténél fogva a nagy birodalom minden költségei onnan juttatnak ki, következésképp: odaszolgáltatja is be minden statuspolgár keresetének egy részét; mellőzve azt, hogy a jelen birodalmi bank- és pénzrendszerénél fogva kényszerítve van a birodalom egész forgalmi eszköze bizonyos, elég rövid idő

alatt a fővárosba befolyjni, sőt ezt a bank műtételei által igen könnyen is eszközölheti; hogy mindezen körülményeknél fogva, tudomány, művészet, mesterségek, kereskedelem, gyáripár, bankárság és a közlekedés életbe vágó eszközeinek intézése a fővárosban öszpontosul: hogy ne lenne kecsegtető a bécsi ujságolvasókra nézve napi írók azon követelése, miszerint a birodalom kifejlesztést váró és a status növekedő igényeinél fogva azt nagyon is sürgető tágas tartományaiban, egyetlen mocsárkát lecsapolni, egy patakocskát rendes mederbe venni, egy nagyobb gazdaságot észszerüleg beruházni, egy kőszén- vagy vasbányát nyitni, valamely mezei gazdasági, bányászti vagy kézmű-ipari intézetet telepíteni ne lehessen a főváros magános vagy közpénzintézetei iniciatívája, hozzájárulása vagy beléalegyedése nélkül? hogy eként a tejnek felét minden esetben ott vegyék le s a tartományok érjék be a savóval? Ha a birodalmi egységnek ezen magyarázata a tényekben rendszerezett gyakorlatot találma, majd egy második Páris fejlődne ki Bécsből, melynek babiloni hatása Franciaországra nézve eléggé ismeretes, hogysen igazi államférfiak kívánatosnak tarthassák.

A fővárosi ujságírók azon gondolata, hogy ott gyűljön egybe a birodalom minden gazdagsága s onnan csepegjen ki annak távol tartományaira, bár nagyon illiberális, de az ő professiojokra nézve nagyon kedvező lehet, mert a fővárosok szaporodó népessége leginkább szokta az ujságírók fáradságát jutalmazni; tán politikus is, mert a fővárosi érdekek ez által eszközölt közvetlen urasága az új feudalismus lánczaival kötné magához a tartományok alárendelt érdekeit. De a dolognak más oldala is van és kérdés: nem sokkal sötétebb és komorabb-e az egyik, mint derült és mosolygó a másik. Már maga azon egoistikus elkaparás is eléggé képes a tartományok ellen-szenvét fölébresztetni, melyekben a tulságos centralisatio minden socialis tevékenységet elszokott fojtani és törpíteni: vajjon kedvező lenne-e a birodalom egységére nézve válságos perczekben, minők minden birodalom történetében elég gyakran szoktak előfordulni, ha a politikailag még most is fenmaradt, természetileg pedig éppen

eltörölhetetlen külön tartományi érdekek egy pillanatban mindnyájan ellentétben találnák magokat a fővárossal, mely minden hatalmat egyesített falai között? vajjon üdvös-e a monarchiára és a birodalom egységére nézve, ha egy népes városnak könnyen felforranható és félrevezethető tömegétől lesz némely pillanatokban függővé az egész birodalom sorsa? ellenben nem sokkal üdvösebb lenne ily esetekben a tartományoknak a fővárostól oeconomicai és financiai tekintetben kissé függetlenebb állása? De más felől, ha egy főváros magában központosit minden politikai és társadalmi tevékenységet: mi marad fenn azon fényes aristocratiának, mely egy nagy birodalom kiterjedett határai között szétszorva él, születésénél és vagyoni állásánál fogva arra van hivatva, hogy a társaság minden békés és termékenyítő mozgalmában vezető és példaadó gyanánt szolgáljon, mely még csak nem igen rég törvényeket adott hazájának s most rendkívül unja magát és ha társadalmi természetes functionisba még sokáig visszahelyezve nem lesz, lassankint elveszti a politikai dolgok értését és hasznavehetetlenné lesz? A birodalom egysége bizonyára nem kívánja a társadalom legfelsőbb osztályainak munkátlanságba helyezését vagy falusi gazdatisztságra degradálását. A „viribus unitis“ fejedelmi szónak nem ez az értelme, de az 1851. dec. 31-ki legfelsőbb nyilatkozvány is más akaratot fejez ki s azon készületek, melyeket már jó darab idő óta tesznek a tartományi rendi gyűlések behozatalára, azt tanusítják, hogy tán a magas és legmagasabb körökben sem uralkodnak a birodalom egysége iránt a bécsi sajtóéval megegyező nézetek.

Kolozsvár, october 12. 1856.

XI.

Már ezelőtt hét századdal, mikor a velencei bank alapult (1171), kitűnt nyilvánosan az ércpénznek elégtelensége a nagykereskedelmi forgalom eszközlésére. Ezután mindenütt, hol a világkereskedés összpontosult s oly nagyszerű magán-bankárok, mint a Medicisek Florenczben, a Fuggerek Augsburgban, nem monopolizálták a pénzüzleteket, köz és nyilvános bankok, olykor statusintézetek alakultak, mint Genuában (1407), Amsterdamban (1609), Hamburgban (1619) és Londonban (1694). Mindezen intézetek azonban csak azon polgárság vagy kalmár-aristocratia hatalmát őrizték és tartották fen, melynek kebelében alapítva voltak, a kereskedés nem öltötte volt magára azon colossalis idomokat, melyekkel, kivált a gőzmozdony használata óta, birni kezd. Ma már oly óriási arányokban indultak forogni az értékek, annyira bele vannak sodorva a társalmak minden elemei és oly ropantak az államok szükségei, hogy ércpénzzel teljes lehetetlen volna a mindennapi cseréket és szállításokat eszközölni — s ezt csak a bankjegy jótéteménye teszi lehetőségessé. Az ércpénz Európában a külföldi és tengertuli kereskedés bilanxának kiegyenlítőjévé törpült; a világkereskedés adás-vevését nagyban a bankok és bankárok közbenjáró leszámítása eszközlí és a hajdani patriarchalis cserekereskedés annyival nagyobb arányokban foly ma, a mennyivel messzebbre és szélesebbre terjedtek az emberek összeköttetései. Europa értelmének és kezének műveivel a tengertuli Nyugot és Kelet nyers termékeit: ká-

vét, czukrot, gyapotat sat. értéket értékkel cserél s a különbséget ezüst és arannyal egyenliti ki, melyet ismét iparának termékeiért kap cserében. — Az újabb pénzcrisis, mely Europa minden piacain megrázkodtatta a börze oszlopait, s melyet már most Chinának és Indiának akarnak nyakába akasztani, csak újabb éclatans bizonyosságául szolgál az érczpénz forgalmi elégtelenségének s hogy a forgalmi eszköznek más alapra van szüksége: ha a gyors közlekedési eszközök szaporodtával és a hitelnek az egész világra kiterjedésével ezután még sokkal gyakrabban előfordulandó pénzcrisisek fájdalmait — melyek nálunk minden pénzcsatornák kiszáradásában, a termények keletének és a kis kereskedésnek is fennakadásában, szoktak nyilatkozni — ismét és ismét átszenvedni nem akarjuk.

A legrégebb bankok közül a velenceinek hétszázados élete — a mig t. i. a francia első consul szavára mind a respublika mind a bank összeomlott — eléggé bizonyítja, hogy ezüst és arany alap nélkül is már régen tudták a pénzforgást eszközölni. Mert mikor és mikor nem, az ugyan bizonytalan, de a bizonyos, hogy a velencei bankból, alapítása után csak hamar kivette a respublika saját szükségeire az alapítók érczpénzét, azt soha vissza sem tette, — s a helyett az állam és alapítók hitelpapirjai a legnagyobb biztossággal forogtak, mindaddig mig az állam fennállott, mert a bank hitelének kezelésére a nobilik minden fekvő jövai le voltak kötve; a genuai bank is mindaddig fennállott mig a francziák 1800-ban azt is kirabolták s a garanciajaul szolgáló Corsica szigetét tőle elvették. Így a más bankok is bizonyára sokkal nagyobb cseretorgalmat eszközöltek, mint a mekkora érczkészleteik által fedezve lett volna. E hiányt azonban titoktartással potolták, mely ma kivihetetlen lévén, a bankok, valamint a magánosok hitelének ingadozásai s az ezekből következő közcsapások is sokkal gyakoribbak lettek ma és mind inkább sürgetik a forgalmi eszköz szilárdabb alapra fektetését. Ezen szilárdabb és egyedüli biztos alap csak a földbirtok.

A pénznek, mint forgalmi eszköznek, nem szükség

semmi saját értékkel birni: az egy, mit tőle kívánunk, az, hogy a rájegyzett értéket tökéletesen képviselje mindenkor és minden hullámozás nélkül. Mihelyt a pénz a cursus létrájára csipeszkedik, azon fel s alá csuszkalni kezd, azonnal szerepet cserél: speculatio tárgya lesz magas a helyett, hogy a forgalmat eszközölné — a mi egyedüli rendeltetése —: a börzei parasyta-industriának ad életet, mely az államot egyedül fentartó földmivelés- kézmű- és gyáripártól a pénzt, a forgalom és természetés eszközét elvonván, sok termékeny munkásságot megakaszt, gyümölcstelenné tesz, az adóviselését nehezíti, közlegületlenség magvát hinti el s eképp magát az államot is veszélyezteti. — Semmire sem illik inkább a vérforgás hasonlatossága, mint a pénzforgásra. A mi a testben a jó vér, az az államban a teljes értékű forgalmi eszköz, a jó pénz; ha rossz a vér s még a mellett igen erősen egy pontra is gyűl: lehetetlen, hogy az egész test nagy szenvedéseknek ne menjen elibe; éppen úgy az állam is beteg nagyon, ha a forgalomeszköze folyvást változásoknak van alávetve és még a mellett egy pontra gyűl össze, ha mindjárt e pont az állam szive volna is. De lehet-e az másképpen, míg a pénznek alapja arany és ezüst? e pedig áruvá lett, melynek értéke a világ minden piacainak hullámozása által van föltételezve? A földbirtok agionak nincs alávetve: ha értéke nem is állandó, de ennek mozgása nem lefelé hanem folyvást felfelé tart s eképp a földbirtok alapján nyugvó pénz értéke leszállásnak soha sincs kitéve. És miért ne lehetne ezen ingatlan alapra fektetni a forgalom eszközét? Azt hisszük, a mit Velenceze és Genua mély titoktartással ki tudott vinni, azt ma kilehet vinni a legteljesebb nyilvánossággal. Ha egy birodalmi bank és ennek országos fiókjai az állam fekvő javaira és a pénzt szükségű magánosokéra papirpénzt adna ki fél- vagy $\frac{3}{4}$ értékig s e pénzt minden közpénztár elfogadná: mi akadályozhatná, hogy e pénzt melyet nem csak teljes ezüst értékű, hanem azon feljűl érő és jövedelmet is hajtó fekvőértékek, nem pedig meddön heverő arany-ezüst, vagy csupán képzelt értékű hitelpapírok fedeznek — minden ember a teljes névérték-

ben fogadjon el? Nem ez lenne egyetlen módja az ezüst és arany agioja egyszerre megszüntetésének, mely — a beltorgalomban többé nem levén rá szükség, — mint kevésbé keresett cikk, mérsékeltabb de egyszersmind állandóbb árra is tenne szert, mi a most nagyon is rendetlenül viselt értékmérői tisztét is szabályosabbá és üdösebbé tenné? E hozná meg végre a földbirtoknak a hitelt s emancipálná az arany és ezüst zsarnoksága alól, mely alatt századok óta nyögött volna, ha a vele együttjáró feudális hatalom e zsarnokság ellen nem védi, — mely hatalom megszünvén, a földbirtok is feltartóztatlanul rohan régi dicsősége polczáról az egyiptomi szolgaság sötét völgyébe. . . .

Kolozsvár, oct. 19. 1856.

XII.

Ha igaz az, hogy mindazon ingó és ingatlan javaknak, melyek a status gazdagságát és annak tulajdonképpi tőkét képezik, egyenlő joguk van a javak közforgalmában részt venni s értékük arányához képest egyik a másikért kicserélődni; szintugy igaz az is, hogy mind ezen külön nemű javaknak vagy éppen oly egyenlő joguk van — ha megkötött és nem könnyen forgatható állapotban léteznének — folyóvá (liquid) lenni, és a vagyonok és értékek forgását, azokat képviselő jegyek — a tulajdonképpi pénz — által nem csak lehetővé, de igen könnyűvé is tenni. Ha ez igaz, — és ki kételkedhetnék benne? — nem a legigazságtalanabb kiváltság és egyed-árusság-é az, mellyel a nemzetnek gazdagságát alkotó tőke-értékek közül egyik — az arany- és ezüst- ércz — felruháztatott az által, hogy a közforgalomban magát minden más tőke-javak kirekesztésével egyedül képviselt-hesse érték-vagy pénzjegyek által, minők a bankjegyek, melyekre azonban csak irva szokott lenni, hogy az elő-mutatónak a névszerinti értéket ezüstben vagy aranyban fizetik ki? És végre a nemzeti munkásság kifejlésére nem a legártalmasabb befolyással van-e e monopolium az által, hogy annyi és oly sokféle ingó és ingatlan értékeknek, mint a föld és a kézműipar minden termékeinek csere-forgalmát csak a tőke-értékek egynemének, az arany- és ezüstércznek, folyóvá és közforgalmi eszközzé tétele viszi véghez, minélfogva az ész, az ismeretek és anyagi tőkék minden szövetkezése az ország gazdagsá-

gának előmozdítására, csak ezen egy kiváltságos érték pillanatilag forgásbeli mennyiségétől függ, és egészen ennek uraságának szeszélye alá van vetve? Nem ezt bizonyítja-e a mostani francziaországi, angliai s onnan mindentüvé kiterjedett pénzcrisis, oly argumentálási sulylyal, mely a társadalmak felforgatásáig terjedhet, és a mely csak az által történik, hogy bizonyos kedvetlen természetbeli körülmények a tőke-értékek ez egyedül kiváltságolt nemének szokottnál nagyobb mértékben kifolyását eszközlik, s ez által minden más értékeknek csereforgalmát megakasztják s a társadalmat, úgy szólván, tétlenség- és éhségben megdermedni, vagy a közhatalmat, a bévett oeconomiai elvek félretételével, oly erőszakos eszközökhöz nyulni kényszerítik, melyeket a *raison d' état* kimenthet ugyan, de soha sem az erkölcsi igazság, — melyekben annyi nyereség mégis van, hogy a most uralkodó pénzrendszer gyenge és szűk alapját mindinkább kitüntetik és mindinkább érlelik a meggyőződést, hogy valamint az államnak, aannak minden erejének, biztosságának és jólétének alapja a földbirtok: úgy a pénz, az értékek forgalmi eszköze alapjának is leginkább a földbirtoknak kell lenni; mert csak a földbirtok nyújt oly értéket, mely hirtelen változásoknak nincs vagy csak felfelé van kitéve és a ki- és befolyás mindig alkalmatlan apályainak és dagályainak sem levén alávetve (lehetne-e képzelni, hogy egy birodalom földbirtokának érteke akármely adott időben valamely más birodalomba kifolyjon, mint kifolyt most tőlünk az ezüst és arany — kivéve azon 85 milliót, mely jelenleg a bécsi bank pinczéiben terméketlenül hever —?), a nemzetek gazdálkodását sem hozná oly rettenetes zavarokba, minők a mostani és ezután mind gyakoribbá vált pénzcrisisek. A földbirtoknak vissza kell szerezni azon valódi nemesi kiváltságot, melyet neki régen a birtokos születése adott; ezután a földbirtoknak kell osztogatni e nemességet, mely azt, mint a társadalmak minden hatalmának és boldogságának alapját, méltán megilleti. A physiokratáknak igazuk volt, midőn a földre, mint minden valódi termény és gazdagság szülő anyjára akarták fektetni a közterheket: csak azt telejtették

volt el: hogy a forgalmi eszköz teremtését és szabályozását a pillanati szükségek szerint, kötelességei közé számítsák. Ha ez meglesz, akkor a föld- és egyéb ingatlan birtok könnyen viselhet minden terheket; midőn ellenkező esetben, megkötött láb- és kézzel nem képes magát productiv állapotba tenni és csak tőkénének elelszakadó részeivel fedezgeti meztelenségeit. Midőn az ingatlan birtoknak e jogot vindicáljuk, azt nem csak a birtokosok, hanem épp úgy a kereskedők és iparosok érdekében is tesszük. Ők magok tudják legjobban, hogy hijába halmozzák fel raktáraikban az értékeket és hijába sokasítják kezök munkájának műveit, ha szegény és elesett a földbirtokos, kitől egyedül várják, hogy raktáraikat és műhelyeiket megürítse. A földbirtokos a kitünőleg fogyasztó rájuk nézve és megfordítva: ők fogyasztók a földbirtokosokra nézve: egyik jóllétének felvirágzása érdekében áll a másíknak.

Azonban, midőn a föld- és más ingatlan birtoknak a fenebbi érték képviselhetési jogot az ezüst és arannyal egyenlő mértékben megadandónak véljük, nem tartjuk azt, hogy a mi erdélyi földbirtokunk ezen igazán képviselheti alkotmányos jogra meg volna már érve; mert fájdalom, éppen ellenkezőleg áll a dolog.

A földbirtoknak hitelt kell szerezni, hogy e jogot megnyerhesse és a hitel által folyóvá, azaz, mozgóvá és forgathatóvá lennie. Ezt csak az által éri el, ha a tulajdona körüli kérdések oly tisztába lesznek hozva, mint azt egy tökéletes kataster és rendszeren vezetett telekkönyvek által lehet csak eszközölni. Ezt az ősiség uralkodása alatt is lehetett volna némileg elérni, most már éppen munkában van és legéletbevágóbb érdekünkben áll mielőbbi létrehozása. Sok más intézkedésekbe, melyek a földbirtok hitelét tetemesen emelnék, mint a közlekedési eszközök tökéletesítése, az ifjuság gyakorlatibb gazdasági irányban nevelése, a gazdasági rendszerek javítása a tagosítás által sat. — most nem ereszkedünk, hogy igen hosszadalmasok ne legyünk.

Kolozsvár, oct. 23. 1856.

XIII.

A bécsi nemzeti bank, mely hasonlólag más létező, papírpénz-kibocsátó jegybankokkal, az ércz-alap elvére van állítva, legmeggyőzőbb bizonyosságul szolgálhat arra, hogy ezüst és arany, mint bank-alap, a pénzjegyek vagy forgalmi eszköz biztosítására sem nem elegendő, sem nem szükséges. Nem elegendő, mert, ámbár a bécsi nemzeti banknak jelenlegi érczalapja nagyobb, mint a forradalom előtt, még sem tanácsos a bankjegyek kényszerített forgalmát megszüntetni s a banknak jegyei beváltását a jegyekre irt ígéret szerint kötelességévé tenni, mert teljes joggal lehet attól félni, hogy igen rövid idő alatt kifolyana a bankból minden arany és ezüst és jegyei minden alap nélkül maradnának. Minek oka csak az, hogy az arany és ezüst forgalmát a külkereskedés állapota szabályozza, s minthogy az austriai birodalom külkereskedése mostanában — bár javuló állapotban van, de mégis — tetemesen szenvedő, azaz többet hoz be mint viszen ki: ezen különbséget mindig arany és ezüsttel kell kipótolni s azért, mihelyt a bank az érczpénzzeli beváltást megkezdéné, azonnal kezdené meg pinczéjének is üritését s azzal csak akkor szünnék meg, mikor nem lenne többé mit meríteni belőle s ekkor a bank megint arra lenne szorulva, hogy a status tekintélyét vegye kölcsön pénzjegyeinek alapjául. De ha a bécsi nemzeti bank története az érczalap elégtelenségére, akkor egyszersmind annak szükségtelenségére is szolgál bizonyosságul. A forradalom előtt ugyanis ritkán érte el a

bankalap a forgásban lévő jegyek $\frac{1}{3}$ -dát s mégis a bankó nem csak al pari forgott állandóul, hanem külföldön még agiot is adtak reá: igen mert a külkereskedés activ volt, vagyis legalább sulyegyenben állott, a mit megint a birodalom keleti tartományainak a forradalom által sarkából kimozdított gazdasági nyomasztó állapotaiból és a természet csökkenéséből lehet kimagyarázni. És ekképp azt lehetne kérdeni: minek fentartani egy elvet, mely néhez időkbén teljesen elégtelen és jó időkbén merőben szükségtelen? egy elvet, mely még akkor sem állja ki a sarat, ha — mint Franciaország bankjánál — neki teljesen elég van téve, azaz, minden kibocsátott bankjegy arany és ezüsttel van fedezve? nem biztosabb alap-e ennél a fekvő birtok, mely az országból ki nem foly és ha cursust kapna is, az a dolog természete szerint lefelé menő nem lehetne? És még azt is kérdehetnők: nem valami abnormitás, valami szörnyőség-e az, hogy egy nagy és leginkább földmivelő birodalom pénzforgalma, az annak gazdasági életét fentartó levegő és vérforgás, a népesség és foglalkozás legkisebb részének bizonytalan és nagyon ingadozó értékű s igen sokszor csak képzeleten alapuló vagyonára legyen alapítva? Nem világos-e, hogy a bankárok ezen alapul vett nagyon ingó és sokszor csupán képzeleti, mert pusztán személyes hitelen alapuló, vagyona oka annak, hogy a mostani jegybankok által szabályozott pénzforgalom a politikai ég legkisebb háborujára ideglázba esik és minden szél ütésére megzsibbad? Azonban meg kell azt adnunk, sőt örömmel elismernünk, hogy a bécsi bank, mióta a birodalom minden tartományaiban fiókokat kezdett felállítani, sőt a fekvő birtok számára is egy osztályt — eddig ugyan még inkább csak elvben — rendezett, s mióta alapjának legtetemezebb részét éppen az állam fekvő javai teszik: mind közelebb jő a tökéletes bank eszméjéhez s rendeltetésének mind jobban megfelelhetne, ha elvét megváltoztatná és ha az állam fekvő javait, az azzal kötött szerződés értelmében, eladja is, zálogbanki műveleteivel a forgalom eszközét egészen fekvő birtokra alapítaná s az ezüst- és arany- alapot csak annak pótszerűül használná. Ezt azon

ban távol vagyunk mostanság még csak reményleni is. Nem csak a pénz körüli fogalmak előítéletessége és a megrögzött szokások, hanem a megalapult finansziari hatalmak féltékenysége is sokáig fogja gátolni, hogy a fekvő birtok, mely az államnak kenyeret és katonát ad, egyszersmind a forgalom eszközét is szolgáltatassa s annak törvényét is kiszabja.

Kolozsvár, october 26. 1856.

Az europai pénzcrisis.

(Ismét egy incidens.)

Ezen égető kérdésre nézve az europai hirlapok concertjének alaphangja csak azt a gondolatot fejezi ki, miszerint a vállalkozási szellem a keleti háboru után igen neki rohant, de az árok szélesebb, mintsem átugorhatná s most kimerülve kuczorog a partján várva, míg új erő gyűl s ismét megpróbálhatja az ugrást. Allegoria nélkül szólva: a vállalkozási szellem egyszerre igen sok creditmobiliert, sok vasutat, gép- és mindennemű gyárt vállalt fel magára, hogysesem tőkével elgyőzhetné. Innen van, hogy az aláírt részvények befizetési határidejének közeledtével, minden a kinek főlöszleges ipar- és állampapirja van, a börzére siet, hogy azokat realizálja, köznyelven: hogy pénzt csináljon; e miatt áruk szállani kezd; a hasonnemű papirok birtokosai megijednek a lefelé induló tendentián s hogy még nagyobb veszteség ne érje, sietnek a napi áron menekülni értékpapirjaiktól és készpénzre szert tenni. A tőzsérek, kiktől a magánosok letéteményeiket kezdik visszavonni, a bankokra rohannak váltóikkal és állampapirjaikkal, hogy azokat escomptirozzák, ezekre pedig előlegeket adjanak; a bankok jegyeik szaporodásán és érezalapjuk fogyatkozásán megijedve, főlebb emelik a leszámítási (escompte) díjt, megröviditik a lejáratit időt s ezzel megszorítják a hitelt: a személyes hitezőkre sokat felvállalt tőzsérek erre bukni kezdenek, követte a kisebb kalmárok népes csoportjától, kiknek sorsa ama tőzsérek hiteléhez volt kapcsolva. Erre a gyár-

és ipartűzők vonják meg hitelöket a kalmároktól: az áru-forgalom megakad, de a gyári természet is — megszü-
külván a piac — elzsibbad. A kelet megcsökkenván s
a fenebbi okok miatt a hitel csatornái is bedugulván, a
gyáriparos vagy megszorítja, vagy egészen megszünteti
munkásságát s az utczára teszi munkásait, kik aztán nem
minden ok nélkül kiáltják: olcsó kenyér vagy halál!
Ily szörnyűséges egy pénzcrisis fejlődése. De a baj most
még bonyolultabb, mint ezen egyszerű előadásból látható.
Franciaországban az ipari szédelgéshez a pusztító árvi-
zek járultak, melyek az ország egynegyed részének ter-
mését semmivé tették. Az ebből eredett élelmi hiányt
külföldről kell pótolni s innen látjuk, ha a világ keres-
kedelmi forgalmára figyelmezőnk, hogy Marseille kikötő-
je majd minden nap 1—200 ezer köböl gabonát fogad be,
a mit mind készpénzzel kell fizetni. E kényszeríti a kal-
márokat jegyeiket a banknál beváltani, mely megrémül-
vén ércalapjának rendkívüli arányokban kifolyásán, a
legnagyobb erőfeszítéseket teszi annak tetemes kárával is
helyreépítésére. Ezen törekvése a francia banknak az
angol bankon kezdi magát éreztetni, mely érczkészleté-
nek gyors kifolyásán meghökkenvén, mindent elkövet
annak meggátolására. Az angol tőzsérek, kiket a bank
szorító rendszabályai legközelebb érnek, Europa minden
börzéit — kivált a párisit, bécsit és frankfurtit — öntik
el eladó állampapirjaikkal, melyeket készpénzzé akarnak
változtatni — s ebben Angliának van minden más or-
szág felett felsőbbsege, mert az ő tőzsérjei minden más
államok papirjainak bőségesen vannak birtokában, mint-
hogy azok csaknem kétannyi kamatot hajtának, mint az
angol állampapírok, ellenben angol állampapírokat a szá-
razföldön senki sem tart, mert sokkal kevesebbet jöve-
delmeznek mint a honiak —; ez még nagyobb zavarba
hossa az érintett börzétet, hol az eladó papir mind sza-
porodik s a pénz mind szűkül. Növeli még a bajt ma-
gának a civilisationnak örvendetes haladása és a világke-
reskedésnek rendkívül kiterjedése is. China és India, mely
roppant birodalmaknak Európánál sokkal számosabb né-
pessége nagyon munkás, természetű, de kevés szükségét

ismer s azért Europa iparának nem eléggé fogyasztója, évenként roppant értékű terméket ad nekünk és kész pénzzel fizetteti magát; theájokat, selymököt és gyapotjokat már mindnyájan használjuk és mi mit adunk helyette? Ezekhez járul a túlnépes és túliparos Japan is, mely már tovább nem zárkozhatik el a betolakodó európai elől. Ezen utolsó világkereskedelmi okok talán valószínűbb és állandóbb okai az európai pénzcrisiseknek, mint az ipar merész rohamai, és mind szükségesebbé teendik az ércz pénznek az európai forgalomban egy általánosabb érték képviselővel helyettesítését. Az ipari vállalatok ugyanis pénzszűköt nem szülhetnek, mert ama sok milliot, mibe egyik s másik vasut kerül, ama vállalatok materialiter el nem nyelhetik: a befizetett részvények építésbe folynak ki, de sem a költségek-, sem a vassinek-, sem a mozdonyokban nem figáldódnak, hanem újra forgásba jönnek; éppen úgy, a mindennemű bankok alapjául befizetett részvények sem zárkoznak el azok pénztáraiba, hanem vagy előlegezésekbe állam- és iparpapirookra, vagy termékek- és árukra, vagy váltóleszámításokba, vagy ipari vállalatokba folynak ki, tehát ismét csak forgásba jönnek, azért az ebből származó pénzügyi láz is csak elmulik és tartóssága nem lesz. *)

*) Mennyi arany és ezüst van a világon?

E kérdés megfejtése végett egy muszka államtanácsos, Tarassenko-Otreskoff Narcisz, egy nevezetes munkát adott ki ily czim alatt: De l'or et de l'argent; leur origine, quantité extraite dans toutes les contrées du monde connu, depuis les temps les plus reculés jusqu'en 1855. Accumulation actuelle de ces métaux dans les principaux états et leur rapport mutuel suivant leur poids et leur valeur. Paris, Guillaumin — melynek adataiból a következőket, mint nagyon tanuságosokat tartjuk kiemelendőeknek. Nemes érczet ma természetnek 1. Európában, Muszkaországot is odaértve, 26,805 kilogramm (1 kilogr. = 1,786 font) aranyat, 161,444 kil. ezüstöt, összesen 125 millio frank, (1 frank = 23²/₄ kr. pp.) értékűt. 2. Amerikában Californiával együtt 169,834 kil. ar. 755,180 kil. ez. összesen 734 millio frank értékűt. 3. Azsiában 2700 kil. ar. 110,000 kil. ez. összesen 114 millio frank értékűt. 4. Áfrikában nem bányásznak ezüstöt,

Kolozsvár, october 28. 1856.

XIV.

Azon általunk már rég óta vitatott eszme, hogy az arany és ezüstpénz a forgalom szükségéinek teljességgel nem felel meg, és azt előb utóbb papirpénznek kellend egészen felváltani, nevezetes támaszt nyer magában Pe-

hanem 4200 kil. aranyot, melynek 13 millio frank az értéke. 5. Australiában is csak aranyat ásnak 290,360 kil-t, 1 milliard frank értékűt. E szerint egy évi bányászat gyümölcse a világ minden részeiből 518,199 kil. arany és 1,226,624 kil. ezüst, melynek értéke 1988 millio frank. A legrégibb időkől fogva mostanig kiásott nemes érczek összes mennyiségéből megközelítőleg kitűnik, hogy jelenleg az évenkénti közép természetés amaz egész összegnek 2°/.-je.

E gyarapodás rendkívüli, annyira, hogy azon esetben, ha a bányászat jövőben is ily sikerrel működhetik, ötven év alatt anynyi nemes érczet nyerhetünk, mennyit elődeink ötven századok folytán. Annál bámulandóbb és megmagyarázhatlanabb azon csekély befolyás, mit az említett erős gyarapodás pénzviszonyainkra eddigelő gyakorol, mely talányt még a China- és Indiába történő nagyszerű szállítások sem fejtenek meg elegendőleg.

A szerző a mostanig nyert arany és ezüst értékét 102,684 millio frankra becsüli, mely összszegből Krisztus urunk születéseig 2,245,265 kil. ezüstöt, 21,640 millio frank értékbe számít; az óta

	arany. kil.	ezüst, kil.	összes ér- ték millió f.ankban:
Krisztus szül. 1492-ig	6,123,711.	13,662,107	23,459.
1492-től 1810 „	3,856,447.	137,096,830	40,523.
1810 „ 1825 „	270,190.	6,237,414	2,288.
1825 „ 1848 „	863,514.	16,715,923	6,598.
1848 „ 1851 „	339,535.	3,013,411	1,803.
1851 „ 1855 „	1,615,654	4,054,362	6,375.

reire urban az europai credit-mobilier-k teremtőjében, kit tán nem alaptalanul nevezhetni a financia Napoleonjának. Ő ugyan is azon jártatja eszt, hogy egész Európában egy internationalis csere-eszközt, vagy is egy bankjegyet hozzon be, mi által az europai bankok jelenleg ugy is létező solidaritása nyilvánosan is el lenne ismerve. Az „Industrie“ czimű párisi lap következőleg indokolja Pereire ur tervét: 1848 óta Franciaország bankja fiokokat állított a megyékben. Ama huz (váltót vagy utalványt intéz) a fiokokra, ezek huznak a bankra s a bank jegyei kétségtelen hitelben részesülnek; ezen kettős művelet kevés készpénz forgatással jár. No már, ha a francia bank az angol bank jegyeit elfogadná és viszont, akkor a két ország közötti üzleti forgalom kiegyenlítése, mely sokszor tetemes pénzküldeményeket tesz szükséges-

Az arany összeg tehát folytonosan szaporodott, még pedig növekedő progressioban. Az évenkénti általános nyeresmény, t. i. az első időszaktól, (1-től számítva 1492. — Krisztus születése után) a másodikig (1492-től 1810-ig) 4106 kil-ról 12470 kilra hágott; a harmadik szakban, mely 15 évet foglal magába (1810-től 1825-ig) újból 50%-val azaz 18,012 kil.-al szaporodott; a negyedik szakban 37,514 kil., az ötödikben 113,178 kil., négy évvel később egyszerre 403,178 kil., négy évvel később egyszerre 403,912 kil-ra emelkedett. Ellenben az ezüst az első időszaktól a másodikig általánosan 8900 kil-ról 439,634 kil-ra növekedett, de a harmadik szakban elébb 415,827 kil-ra csökkent, később a negyedikben újból 726,779, az ötödikben 1,004,470 kil-ra hágott, a hatodik időszakban csak 9120 kil-mal szaporodott. Az évenkénti bányászat általános értéke, az első szakban alig 16 millio frank, a második szakban 130½ milliora, innen a harmadik időszakban 152½ milliora, 1825-től 1848-ig szintén megkettőztette magát és 287 milliora növekedett, később négy évek folytán kétszerezve 601 milliora szaporodott, mely összeg az utolsó négy évek alatt újból 150%-val szaporodva 1,592,631,651 frankra szaporodott. De akármily nagy is az 1851/55 évek általánya, ez mégis több mint 400 millioval alább áll mint azon számok, melyeket a szerző fennebb az 1855 év eredményei után mint mai középévi termelést mutatott ki, ugy hogy ezen utolsó évben az érc-aknázás semmi esetre sem fogyatkozásban, hanem folyvást növekedésben volt.

sé, papirpénzben történhetnék. Ha aztán később az egész Europa nagy hitelintézetei, a bécsi, berlini, amsterdami, frankfurti és hamburgi bankok megegyeznének, egymás jegyeit a kellő vigyázat mellett kölcsönösen elfogadni, akkor a nemes érczek szerepe az európai forgalomban bizonyosan mindinkább vesztene jelentőségét és az ezen finanzia-
 lis szövetségben egyesült nemzetek készpénzi tartalékukat már csak a lehetséges balesetekre, vagy azon népekkel való kereskedési forgalmukra tartanák, melyeknél a hitel még nincs kifejlődve. Ez által azon nemzetek, melyek ezen egyetemes hitelrendszerbe állanak, gyors, gazdaságos és a nemes érczek lehető becsstelenedései által alig érintett forgalmi eszközt nyernének. Hisz-
 zük is egyébiránt, hogy a történetek tolyama elutasíthatlanul fog valami hasonlóra vezetni. Minél inkább tökélyesül az európai vasútháló és minél inkább részesíti magát minden nemzet tőkés által a másik vállalataiban, annál kikerülhetlenebbé lesz, hogy a tények solidaritása nemzetek közti egyezményekben és igazi európai hitelintézetekben fejezze ki magát. 25 év előtt ez valódi utópia lett volna, ma már csak lo-

Felesleges mondani, hogy az említett, mondhatni mesés szaporodást a kaliforniai és ausztraliai aranytelepek fölfedezése okozta. A munka szerzője Otreskoff azonban megmutatja, miszerint az európai bányák is azt tetemesen elősegítették, mivel azon nagy versenyben, melyet az említett két világrészszel folytattak, hátra nem maradtak a bányászat terén.

Az elősorolt összegekből a legrégebb időktől számítva egész 1855-ig a világ öt részére külön-külön a következő összegek esik:

	arany kilogr.	ezüst kilogr.	összes érték millio frankban
Europára	929,444	23,896,106	8414.
Azsiára	7,958,938.	72,366,362.	42,708.
Afrikára	2,104.694	1,259,229	1,229.
Amerikára	3,559,295	146,591,473.	41,646.
Ausztraliára	762,282	„	2,625.

Amerika csak 100 millioval természet kevesebb nemes ércet mint Azsia, de kétszer többet, mint a más három világrész együttvéve.

gikai következése egy már meglevő állapotnak. Most már három négy nap alatt Europa egyik végétől a másikig lehet jutni; elvált érdekek nincsenek többé. Egy kuisis, mely Hamburg- vagy Frankfurtban üt ki, Párisra hat vissza; a francia bank nem emelheti fel discountját (leszámitolási díj) a nélkül, hogy az angol is hasonló tenni kénytelen ne legyen; sehol nem alakul nagy vállalat a nélkül, hogy benne minden országok tőkepenzei közre ne hassanak. Ma már nincs oly messze Bayonettól Berlinig és Londontól Bécsig, mint 10 év előtt Páristól Marseilleig. Ebből a következik, hogy bár mily viszálykodásokat hagytak is hátra a népek között a multak emlékei, az ipar védszárnyai alatt jelenleg a békés érdekek egy nagy egyesülete, egy igazán europai szövetség alakul, melynek kebelében a nemzetiségek már csak másodrendű szerepet fognak játszani. — Ha mai nap a krisisek szükségképp általánosok, úgy, és éppen azért világos, hogy azokon helybeli és különös eszközökkel segíteni nem lehet; a külön vált, részleti és töredékes rendszabályok nem elegendők; más uton kell próbát tenni. Ha politikai sulyegyenről van szó, diplomataikat gyűjtenek össze, pl. a párisi congressust. Ha egy közérdekű rendszabályról van szó, pl. a suezi szoros átfurásáról, ekkor minden nemzetek mérnökei belátását hívják segélyül. Miért ne kellene valahol Európában egy pénzügyi congressust egybehívni, ha pénzcrisisről, pénzforgalomról és hitelintézetekről van szó, melyek közösen érzett szükségét lennének kielégítendők. Ez nem volna szokatlanabb, mint akármely egyetemes kiállítás; sőt a solidaritásnál fogva, mely az érdekek egyesüléséből s azok visszahatásából származik, melyet egyik szorultsága a másakra gyakorol, ily congressus összehívása egyike a legsürgetőbb szükségeknek, melyek a forgalom növekedő könnyüléséből fognak származni. Csak hogy ez úgynevezett is, mert új, a szokott halogatást és fitymálást kell elszenvednie és csak akkor fogják az emberek magokat ráhatározni, ha az eredmény minden részleti rendszabályok hatástalanságát fogta kimutatni. Mi ezen valaha létrejövendő congressusnak csak azt bátorokodunk figyelmébe ajánlani, hogy amaz europai pa-

pirpéznék, hogy teljes hitele legyen, nem szabad az eddigi bank-elvek szerint csak $\frac{1}{3}$ -ig, hanem teljesen fedezve lenni real-értékkel s minthogy ezt ma már egyedül arany- és ezüsttel többé eszközölni nem lehet, el kell fogadni alapul az arany- és ezüsthöz is valódi és állandóbb értékű s a mellett jövedelmet hajtó földbirtokot is.

Kolozsvár, december 11. 1856.

XV.

Mióta az ércpénz, — ezen az állam fejének képével vagy jelével ellátott arany és ezüst müdarab s későbbi képviselője, a bankjegy, azon kirekesztő kiváltságot nyerte, hogy minden anyagi sőt szellemi értékeknek egymással közvetítőjéül s egyedüli csere-eszközéül szolgáljon: azóta el volt végezve előre, hogy a pénz — az értékek értéke, a főfőérték (souveraine valeur) — az emberek földi vágyainak legfőbb tárgya, a hatalomnak leghathatósabb sőt mindenható eszköze és forgásának központra törekvő természetéből folyó összehalmozhatóságánál fogva, maga a concentrált, személytelen, mindent elnyelő hatalom lesza földön és nem egy nagy csapásnak okozója. Azonban sietünk megjegyezni, hogy a jó, mit eszközöl, csak abból ered, hogy a hasznos értékek kicserélését eszközözi, a rossz pedig abból, hogy ezen hasznos szolgálat jogával kirekesztőleg ő van felruházva. A történetekben nincs ugyanazonság, de annál több az analogia. A római nép azon 2000 millióért adta el szabadságát, melyet a Rubicon átlépett és diadalmasan Rómáig hatolt Caesar a közkincstárban talált és a népnek rögtön kiosztott; hány népfölkelést okozott addig is a régi szigorú és egyszerű erkölcsök hanyatlásával bekövetkezett bankárkodása a lovagi rendnek? és saját honi történeteink nem tanuskodnak-e több lázadásokról, melyeket az izmaeliták és zsidók pénzurasága idézett elő hazánkban? Ha ez még akkor is lehetséges volt, mikor a földbirtok nem csak kétségtelen de kirekesztő hatalommal is bírt nem csak hazánkban,

de nagyobb részében Európának is: nem valószínűbbemost, midőn a földbirtok minden kiváltságait elvesztvén, mintegy végzetes büntetésül hatalmával elkövethetett visszaéléseiért, minden teher és szolgálat nyakába akadt, azoknak megfelelő jogok nélkül, ellenben a pénzirtok lett egyedül részesévé minden kiváltságoknak? — Félre érte minket az, a ki azt hinné, hogy a törvényhozót vádoljuk a történetekért. A törvényhozó azt tette mindenütt, a mit a kor szelleme sürgetőleg kívánt: eltörölte a nagyon feltűnő és már észszerint joggalanná vált, mert megfelelő szolgálattal nem súlygyezett kiváltságokat és bizonyos látszó egyenlőséget állított helyre az emberek között; de azt eszébe sem juttatták neki, hogy ugyanazt tegye a dolgok között is, melyek az ember földi sorsára legelöntőbb befolyást gyakorolnak, s melyeknek végtelen különbségét a személyi jogok közötti különbségek súlygyezették. Mihelyt a földbirtok, e lomha, tehetetlen, ezer viszontagságnak martalékául szolgáló, mozdulatlan test, minden támasz nélkül látta magát szembe állítva a mozgékony, ezer karu, varázs-erejű, a legnagyobb távolságokra is hatni tudó, testetlen s azért megfoghatlan, sem egészen anyagi, sem egészen szellemi, búbájós szörnyeteggel — a pénzirtokkal —: azonnal összerogyott és elalélva a vampyr szárnylebegései alatt nem tud föleszmélni és lábra állani. A földbirtok elesett és előbb-utóbb szolgálja: — „viz- és fahordója“ lesz a pénzirtoknak mindennütt, a hol magára hagyták. Ha valaki Angliát, Hollandot, vagy Belgiumot hozná fel ellenünk: feleletünk az, hogy tengeri, kereskedő és iparos államoknak bár nagyon különbözők oeconomiai állapotaik az egészen vagy nagyobb részt szárazföldiekétől, mert azokban a virágzó külkereskedés és az óriási terjedelmű ipar által kivülről beszívároghatott gazdagság kiárad a mezei gazdaságra is, és a bank jó formán egybeolvad a földbirtokkal — még is ha Angliában a földbirtokot a nagy Pitt 1795-ben úgy nem constituálja, hogy csak nagyterjedelmű ingatlan tulajdonok állhassanak fenn és az ez előtt tíz évvel eltörölt gabona-törvény kiváltságával fel nem ruházza, ma bizonynyal csak emlékből élnek az akkori földbirtok urai

vagy családjaik, — és ha Németalföld és Belgium telek-
könyveibe pillanthatnánk, meg vagyunk győződve, hogy ott
ugyan azon tüneményre találunk, mint Franciaországéiban,
melyekből néhány meggyőző adattal fogunk szolgálni.

És mi az oka a pénzbirtok e felsőbbségének a föld-
birtok felett? Az, hogy a pénz úgy áll a földdel szem-
ben, mint mindennemű az embernek hasznos és becses
értékek összege, a condensált hatalom, — az egy termő föld
ellenében: ezért az végtelenül keresettebb, becsesebb s
azért drágább is. A pénz továbbá tökéletes tőke, mely
beruházás és költség-fáradság nélkül tiszta jövedelmet te-
rem; ellenben a föld a legtökéletlenebb tőke a világon,
mert ennek megtermékenyítésére sok értelem, gyakor-
lottság, munkaerő, pénz-tőke-beruházás, kedvező physikai
sőt politikai időjárás is kívántatik, — s midőn minden
legjobban megyen is, csak a nagy földbirtok takarékos
ura tehet félre és öregbitheti tőke vagyónát, a közép és
kis birtokos örvend, ha sovány években rakott adósságait
letörölheti; — a pénzbirtok tehát mindig gyarapodik és
nő, a földbirtok pedig, midőn külterjében nem is nőhet,
a mit belterjileg gyarapodhatik, azt folyvást ellensúlyoz-
za zálogterhének növekedése. Hogy ennek mulhatlanul
igy kell lenni, azt szükségessé teszi a tetemes kiváltság,
melylyel a pénzbirtok fel van ruházva s melynek a föld-
birtok többé semmi árnyékával nem dicsekedhetik. A
föld most már majd 24%-jét fizeti jövedelmének, a mit
a természet sokszor megtagad; ezen kívül minden átszál-
lításkor a statusnak adja értékének egy részét: ellenben
a pénz-tőke, hozzáférhetlensége miatt többnyire elkerüli
az adókiivető figyelmét és az állam azon közel 2700 mil-
lióra menő tőkétől, melynek kamatait fizeti hitelezőinek,
azon elvből nem vesz semmi adót, nehogy azok tőle el-
idegenedjenek, máshová forduljanak, hol kedvezőbb fo-
gadtatásban részesülnek és majd mikor sürgető szüksége
leszen hitelre, azt sehol se találjon. * Az állam a mostani
politikai gazdasági viszonyok között kénytelen e kivált-
ságot fentartani, folyvást adósságot csinálni, a pénz ha-
talmát ez által folyvást nevelni, ellenben a földbirtokot

* (A mit 1856-ban irtunk, azt 1859 elég meggyőzőleg bizonyította be.

tolyvást terhelni. Ezen, valamint az állam eladósodásán is csak a tőkék egyenlősítése — a földbirtok felszabadítása segíthet. De mielőtt ez iránti nézeteinket előadnók, beakarjuk t. olvasóinknak számokkal bizonyítani, Franciaország példájából: miképp nyeli el a pénzbirtok lassan-lassan a földbirtokot.

Kolozsvár, december 14. 1856.

XVI.

Azt ígérök: Franciaország példájából számokkal mutatjuk meg, miképp nyeli el a pénzbirtok lassan lassan a földbirtokot, vagy igazza le igen rövid idő alatt —, a mi mindegy. Franciaország példája eldöntő, mert ott a kísérlet a szabaddá lett földdel már hatvan éve tart, — és a számok ékesenszólása oly nagy és megható, hogy minden ebbeli tudományunkat és fáradságunkat más alkalomra tarthatjuk fen, itt csupán az egyszerű számokat hagyván beszélni; e példa másfelől azért is eldöntő, mert Franciaországban e kísérlet, a pénz- és földbirtok külső egyenlőségével, teljes tisztaságában, minden zavaró elemek, vagy módosító tényezők beléelegyedése nélkül történt meg: a szabad földbirtok, a szabad pénzbirtokkal állott szemben s a viadal — ha nem is valódilag, de legalább dialectikailag — egyenlők közt indult meg és foly, az utolsó nézve kétségtelen diadal kilátásával; végre azért is eldöntő e példa, mert a földnek egy országa is oly tökéletes telekkönyvekkel nem bír, mint Franciaország és egynek sincsenek oly biztos adatai a földbirtok mozgalmairól. — Feltesszük, hogy az 1789-diki forradalom, mely az aug. 4. éji felbuzdulás alkalmával a nemesi rend urí jogát, a kárpótlásnak egy utána következő ülésben kimondott elve mellett, eltörölte, a papi javakat s általában minden holtkezekben levő fekvő birtokot (mainmorte) pedig a nemzet számára kárpótlás nélkül lefoglalt, egyuttal a rajtok fekvő adósságokat is letisztázta és ha ez akkor nem történnhetett is a forrongó

idők miatt: a restauratio alatt a nemességnek kárpótlásul fizetett 1000 millió azt teljesen végrehajtotta; — tudnivaló, hogy az aug. 4-diki éj következtében a paraszt tulajdonává vált földbirtok minden adósságtól szabad volt. Bátoran állíthatjuk tehát, hogy a forradalom után Franciaország földbirtoka egy egészen új életbe lépett, menten minden régi terhektől, csupán azokat vállalván magára, melyeket az új forradalmi törvényhozás szabott reá mind a magán- mind a közjog körében. És hová jutott Franciaország földbirtoka a félszázad óta tartó korlátlan birtok-szabadság életrendje alatt? Az 1834-diki földkönyvek kimutatása szerint Franciaország területe tett 52,780,000 hectaret (1 h.=1³/₄ a. a. hold); ezen terület, mely mivelte és nem mivelte földet, erdőt, mocsárt és sivatagot magában foglalt — ha egy hectaret általában 500 frankra (1 fr.=1 váltó ft) becsülünk — körülbelül 26,000 millió frankot ért, — és már 1841-ki július 1-jén 12,544 millió betáblázott adósság fekiitt rajta, — majd fele értéke! És ehhez még tetemes be nem táblázott adósság járul, mit hozzátevőleg nem lehet megmérni. Csak betáblázott adósságáért e földbirtok 6% -tólit számítva, 750 millió kamatot fizetett, — de a mint W o l o w s k y, a „Conservatoire des arts et metiers“ ipari törvényhozás tanára — kitől e statistikai adatokat kölcsönözzük — állítja, a földbirtokos ritkán kap pénzt még 7% -re is, és igen gyakran fizet 12—15% -et. Azért folyvást is szaporodik ám a földbirtok adósság-terhe, (1840—43-ig évenként 506 millióval) úgy hogy, ha csak 28 évig tart így: az egész földbirtok ellesz adva és urat változtat, kevesebb mint 50 év alatt. De hogy e sokkal hamarabb, még felényinél is rövidebb idő alatt megtörténik, bizonyítja a betáblázott kölcsönök és átszállítási díjt fizetett eladások lajstroma, miszerint 1841-ben részint önkénytes, részint kényszerített eladás alá 1693 millió értékű ingatlan került, adósság pedig 491¹/₂ millió táblázottat be (az előtti évben 519 millió), — mit összeadva kiderül, hogy csak 13 év is elég az egész földbirtoknak idegen kézre juttatására. Megengedjük, hogy a földet nem elég magasra becsültük, hogy egy hectare többet ér 500 frnál — ámbár e több,

mintha nálunk egy hold értékét 100 pitra tennők —, azt is megengedjük, hogy az ingatlan értékébe nem számítottuk az épületeket, melyek sokkal nagyobb értéket képviselnek; ámde pótlásul minden hasznavehetlent egyértékűnek vettünk a használhatóval s ekképp a hiba, mit elkövethettünk, nem tetemes. Az igazság, mely e számokból kiderül, még is elég rettenetes. Mert világos, hogy Franciaországban alig van valami állhatatlanabb, mint a földbirtokos jólléte, mely átlagos (diametralis) számítás szerint, minden 13 s legfeljebb 26 évben tönkrejutással végződik; világos, hogy ott a földbirtok a pénzbirtokkal oly egyenetlen harczot viv, melyben az elsőnek kudarcza mindig bizonyos és urainak gyakori változtatásánál fogva felvirágoznia teljes lehetetlen, bár mily mesterséges ösztönzési eszközökhöz is folyamodják a kormány — a mit egyébiránt elég szembetűnőleg bizonyít a falusi népesség aránylagos apadása és a városinak növekedése is —; világos végre az is, hogy a hol a törvényhozás hasonló nyomokon indult el, hasonló galibába fog ott a földbirtok is elvégre jutni. — Félhetünk-e mi ettől? Erre fogunk közelebbi számunkban röviden felelni.

Kolozsvár, januarius 1. 1857.

XVII.

Félhetünk-e mi attól, hogy a magyar földbirtok a francziának sorsára jusson? e kérdéssel végeztük volt előbbi cikkünket. Előre kimondhatjuk egész nyugodtsággal, hogy e miatt bátorságban lehetünk, ha t. i. a francziának sorsán tanulunk, — és a törvényhozó hatalom sem követendi mindenben a francia nyomokat. E tekintetben azonban előre is örvendetes különbségek ötlenek szeméinkbe. A francia törvényhozás ugyan is, midőn a feudalismus ugynevezett lánczait a földbirtokról levette, azt oly gyökeresen hajtotta végre, hogy az elkényeztetett és minden időviszontagságok ellen sokféleképpen védelmezett földbirtok egyszerre minden dajka és minden ruházat nélkül, a vadonság állapotjában találta magát. Ennek megértésére elég annyit mondanunk, hogy ott nemcsak az örökösödési egyenlőség elve lépett egyszerre életbe, hanem a hitbizományok is eltöröltettek és annyi forradalmas reformpróbák után sem tudott Franciaországban a közjöllét legbiztosabb alapjának védelmére csak egy földbirtoki hitelintézet is alakulni. *) E tekintetben u-

*) Ebben tévedtem, még nem levén értesülve, hogy csakugyan elvégre 1852-ben alakult előbb egy „földbirtoki bank“, mely ugyan azon év decemberében részvényeit szaporitván és az államtól subsidiumot nyervén — földbirtoki hitel-intézet“nevet vett fel. Az intézet elve és kezelése, mint az 1855-diki dec. elnöki előadás állítja, igen egyszerű. Pénzt veszen fel olcsón — 3, 4 és 5% kamatra és kiadja földbirtokra 50 évi törlesztésre. 5, 95%-re. Az általa felvett kölcsönökért fel nem mondható hanem évenként négyszer előforduló sorsolás alá jövő, 1000 fr. és annak részeire szülő kötelezvényeket ad ki, melyekből a 3%-esek nem csak 100,000 frankig nyerhetnek, hanem a tőkén felül mindenesetre 20% jutalmat kapnak, a 4%-esek

gyan mi sem vagyunk még messze, de van már még egy főleg a földbirtok számára alapított birodalmi hypothekabank; ez ki fog terjeszkedni fiókjai által a tartományokba s mellette mások is fognak függetlenül alakulni; ez idő már nincs messze s egyéb előzmény hozzá nem szükséges, mint a telekkönyvek bevégzése. A vasutak, mint szükséges és mellözhetlen complementumai a hitelintézeteknek, sem fognak már soká késni. A fennálló polgári törvény továbbá nálunk különösen ápoló védelme alá veszi a hitbizományokat, melyek valamely birtoknak a család kezeiből kimenetelét és szétosztását akadályozzák meg; e szelleméből a törvényhozónak azt is lehet várni, hogy a paraszt birtokra nézve is megerősíti a régi törvényhozásnak a birtok szétporlása ellen intérendelkezését Magyarországon s kiterjesztendi azt hozzánk is, mint ez Németországon már majd mindenütt divatozik vagy javaslatban van. Ily törvényhozás nélkül ugyan is a tagosítás általános behozatala sem menti meg a földbirtokot a szétfoszlástól; mert a vérségi osztályok és az adás-vevés szabad forgalma mindig a tagosított birtok ostromát fogják vivni. Erdélyben ugyan a hitbizományok nincsenek divatban, de némely főurak ebbeli példája bizonyosan nem fog magánosan maradni és nem kételkedünk, hogy nem sokára egészen újra és pedig állandóul megalapult családok és uradalmak birtokában lesz Erdély. Erre nézve a beállott uj évben okvetlenül folyóvá leendő urbéri-kárpótlás valóban providentialis befolyást

e jutalmat nem, az 5%-esek semmit sem kapnak, csak a tőkét. E tehát csak tisztességes provisio melletti pénzszerző intézet, mely idővel a részvényeseknek, kik a 60,000 darab 1000 frankos részvényt mintegy 1700-an bírják, igen szépen jövedelmezhet. Ennek is csak az a baja, mint minden ilyen, az ércpénz monopoliumára alapított intézeteknek, hogy a kölcsönvenőknek adott hitelleveleik árfolyamot kapnak s a földbirtokos elvégre mégis nagyon drágán jut a pénzhez. Másik baja meg az, hogy a részvény-hátrálékok befizetése is a sors véletlenétől függ s azért mindenki félvén a rögtönfizetés csapásától, igyekszik részvényétől megválni a huzás előtt, mi ennek is rossz árfolyamot okoz. 1856 elején a részvényesek követelése tett 16,827,750, a kölcsönvett kötelezések 61,148,250 és a kölcsönadottak összege 66,903,550 frankot, mely utóbbiból az adósok már 4,684,618 frankot törlesztés vagy előlegezés által lefizettek volt. Az igazgatóság bank- és börze-műveleteket is üz kőszpénzével, saját zálogleveleivel, mikor olosók, a börzén bevásárolja és más állam- és iparpapirokkal is nyerekedik. Inkább e célra szolgál a részvényesek tőkéje.

fog gyakorolni, — és a földbirtokos osztály jövőjének sorsa nagy részben az ő kezébe lesz letéve. — Mind'e mellett is az a mi meggyőződésünk, a mit már előbbi cikkeinkben elég bőven kifejtettünk, hogy a forgalmi eszköz — a pénz — mostani constitutioja, annak oly kirekesztő kiváltságot biztosít, mely őt mindenestre és bizonyosan az egyedüluralkodásra vezeti, ha csak a földbirtok is megfelelő kiváltságokkal körül nem bástyáztatik — minek az ideje már, úgy látszik, lejárt — vagy a pénzzel lényegileg egyenlő és azonos joggal fel nem ruháztatik, a miről előbbi cikkeinkben hasonlóképpen bőven értekeztünk. A dolog gyakorlati oldalára azonban ismét és nem soká visszatérünk.

Kolozsvár, januar 25. 1860.

XVIII.

Három éve már, hogy a fennebb tett ígérettemmel adós vagyok. Egyfelől a földbirtoknak, kivált Erdélyben, még legnagyobb részt rendezetlen állapotja, más felől önkormányzásunk teljes hiánya és ekképp minden pénzügyi vitáink és terveléseink meddősége gátolt az elméleti okoskodás határain túl menni, s éppen ezért most is csak nagyában próbálom meg körvonalazni alapjait egy hitelintézetnek, melynek létesülése ajövőkornak van fentartva, mikor egy új „földtehermentesítési“ műtétel szükségességét a kormányok elvégre át fogják látni. Igen, egy új földtehermentesítés napjai a földbirtokra nézve okvetlenül bé kell hogy következzenek, mert mihelyt a robottól megfosztott ur birtokról a kárpótlás harmatja felszáradt, azonnal perzselni kezdi azt a „növekedő új világhatalom“ égető napja és addig fogja perzselni, míg a tulajdonosnak csak a hamva marad. De az is csak azon tulajdonosnak, kit bizonyos kiváltságok, mint a hitbizomány, védenek birtokában; mert a ki azok nélkül találja magát szemben a pénzbirtok egyedárus hatalmával, annak kikerülhetetlen sorsa: veteres migrate coloni! Oly gyorsan fogja a magára hagyott földbirtok urait változtatni, hogy egyik sem fog ráérni, azt virágzóvá tenni, mint Franciaországban, hol mint láttuk, általán véve 15 év elég ilyen turnusra. A nagy földbirtok elporlik, elpusztul, vagy ha kiváltság védi, robotosa lesz a pénzbirtoknak, mint előbb volt neki a jobbágy. Ót folytonos szükség gyötri, mert a hozzá intézett követelések ugy az állam,

mint a gazdaság eszközei részéről, állandók és változhatatlanok s a mi több: növekedők; ellenben az ő várakozásai bizonytalanok és keserü csalódásokkal teljesekek. A miért ő folyvást és pedig összekulcsolt kezekkel áll meghajolva a pénzbirtok előtt, mint hajdan előtte a jobbágy és a különbség közöttök csak az, hogy ennek szükségét a hajdani földesur tudta érezni, mert szive volt, ellenben „a növekedő új világhatalom“ nem érzi az övét, mert a „soll und haben“-nek szive nincs. Ha ezen komor kép ellenében Anglia, Hollandia, Belgium vagy Schweiz virágzó földmivelését állítják fel: ezen ellenmondásnak könnyű a megfejtése. Angliában a legujabb időkig és most is nem csak kiváltságok, hanem monopolium is védette a földbirtokot, mikor már kitünő világkereskedelmi helyzete népessége felét iparúzóvá és így a földmivelő termékeinek fogyasztójává alakította volt át; Hollandiát gyarmataival való jövedelmes cserekereskedése tartja irigylésre méltó virágzó állapotban, — Belgiumot és Schweizot, csekélységökhöz képest, óriási ipara és kereskedése. De nálunk ipar és kereskedés folyvást sülyedésben vannak és hogy valaha amaz államokhoz közeledhessünk, annak a földirati helyzetet is legyőzhetlen ellensége. A földbirtokos tehát nem lehet egyszersmind gyáriparos és kereskedő, mint Angliában; nem osztozhatik a pénzbirtokos monopoliumában; kénytelen ennek föltéteit elfogadni és magát megadni. Vagy ha felsőbbségét fen akarja tartani: katonai vagy feudalis aristokrátiába kell magát újra besorozni, különben szolgaságra jut. Ettől csak egyenlő jog a pénzbirtokkal mentheti meg, egyéb semmi. A zsidók birtokolhatási joga nem menti meg a földbirtokot a szolgaságtól, hanem megmenti a zsidót uraságától, melyet eddig a földbirtokon korlátlanul gyakorolt. Különben üdvözöljük e rendszabályt, mely végre az elnyomásnak még csak színét is elhárítja ez üzérkedő népről és annak tovább semmi mentséget nem hagy fen a parasztyikus ipar mezejéről a termesztő iparéra térni át. Mindenesetre haszon lesz az, hogy a pénzbirtok a földbirtokkal némi solidaritásban lép, — ha t. i. izraelita polgártársaink mohón kapják a kedvezést, — és ezután együtt fogják a mostani

földesuraság nyomorait érezni. De mivel Z—rman, a ki a szabolcsi pusztákon paradicsomot varázsol elő fáradhatlan szorgalma által, éppen úgy elbukik mint X, ki ősi jószágait csak megakarná tartani, — mert az egyik a „credit mobilier“-hez, a másik egy magán bankárhoz folyamodik hitelért: attól lehet tartani, hogy egy kis kostoló után mint Danausok ajándékától fognak szaladni az új földesurak birtokaiktól, melyek izzadalmas fáradságait nem, csak urias megjelenését ismerték. Vajha ne speculatio, a nagy birtokok elapítása által, hanem azok gazdag beruházására használnák az állam-hatalom e nagy kedvezését! De éppen attól lehet félni, hogy miután a mezei gazdálkodás gyorsan meggazdagítani nem szokott, ellenben mindinkább tengődésre itéli sorsosát, kit abban részint oly nagyra becsülendő nemes szenvedélye, részint sorsának kénytelensége tart fogva, — a nagy földbirtok pedig folyvást inkább és inkább ki lesz téve ideiglenes szorultságoknak: attól tarthatni, mondom, hogy az új birtokképesség is csak ezen szorultságok nyereségesebb kiaknázására fog szolgálni, ha csakugyan soká késik még az a jövő, mikor a földbirtok egyenlő értékű rangra jut a pénzbirtokkal.

Lónyai Menyhért ur azon czélból, hogy a külföldi tőzséreket meggyőzze a tőkepénz elhelyezésének aránylag nagyobb biztosságáról Magyarországon, mint a többi austriai tartományokban, a Budapesti szemle XV. füzetében egy igen becses értekezést tett közzé, melyben hiteles adatokból mutatja ki, hogy midőn a német örökös tartományok 3470 □ mértföldnyi területén 1211 millió ft. adósság fekszik, akkor a magyar koronaországok 5017 □ mfnyi területén csak 120 millió; hogy ekkint, midőn az előbbieken minden holdját 35 ft teher nyomja, akkor az utóbbiét csak 2 ft 18 kr.: tehát világos, hogy a magyar föld még sok adósságot vehet magára, míg a némettel egy rangra jut; tehát földbirtoki hitelintézeteknek is nálunk tág és virágzó mező áll nyitva és a nagy tőzséreket tán nem is akadályozza egyéb saját kezökre kieszközölni, a mit a magyar földbirtokosok hiába sürgetnek, mint a politikai látkör szerfeletti változandósága. Mi az érdemes

szerző nézeteit egyáltalában nem akarjuk megvitatni, csupán néhány fontos adatára van szükségünk; ezekből pedig azt következtetjük, hogy a magyar földbirtok, melyet holdankint csak 2 ft 18 kr. adósság-teher nyom, sokkal boldogabb, mint a cseh vagy osztrák a 35 ft. teherrel. Megengedjük ugyan, hogy amott a földmivelés virágzóbb és jövedelmesebb, de ezt nem annyira a pénz nagyobb bőségének, mint inkább a nagyobb ipar- és népességnek tulajdonítjuk — mert e nélkül sok pénz vagy nagy forgó tőke mellett sincs jövedelem, mert nincs sok fogyasztó — legkevésbé pedig amaz osztrák birtokokon fekvő adósságoknak. Mert ha az az 1211 millió a gyakorlatban is minden holdra egyenlőn volna elosztva, mint a teoriában, akkor hagyján! a 35 ft adósságot csak elviselné a cseh vagy austriai földbirtok oly iparos és sűrű népesség közepette. De miután e rémitő összeg csak az eladódott birtokokat nyomja: kérdés, mennyi fekszik azoknak egy holdján? és ha az — a mint valószínű — 100—300 ftig fog terjedni, vajjon lehet-e tulajdonosaiknak reménye, terheiktől valaha megmenekülni? En azt hiszem, hogy a mely földbirtokos tetemes pénz-összeget vesz kölcsön, az vagy meg akar menekülni jószágától, vagy nem tudja mit cselekszik, mert az ut, melyre indult, egyenesen viszi Dante kapujához, melyen irva áll: *lasciate ogni speranza, voi ch'entrati!* Minden ily birtok dobra kerül előbb utóbb, ha csak a hitbizományok és majoratusok kiváltsága nem védi. Egyébiránt az austriai ugynevezett örökös tartományok virágzóbb földmivelésének főoka, a régibb cultura, nagyobb népesség és iparon kívül azon gyarmati viszony is, melybe hazánk azokra nézve majd egész 1848-ig helyezve volt. Annyit az eddigi tapasztalások után bátran lehet állítani, hogy a német tartományok földbirtokának 1211 milliónyi terhe ily pénzrendszer mellett meg nem fog szünni, hanem folyvást növekedni, mint Francziországban, hol, a mint láttuk, a földbirtok már elesett.

Angliát a nagy Pitt kisbirtok elleni és mivvelés-jovítási törvényei, a Canadák és Indiák, a nagy kézműipar és világkereskedés s mindezek mellett is a gabnatörvé-

nyek tették a világ legvirágzóbb földmivelésü országává; Franciaországban az ellenkező rendszer miatt sinylődik a földmivelés — kivéve Normandiát — és a földbirtok már a finanzia urasága alá esett; Oroszországban a birodalmi föld-hitelintézet kénytelen lesz a testi jobbágyság eltörlésével vagy elengedni a nagy földbirtokra fektetett kölcsöneit, vagy kisajátítani az ősi birtokosokat; és Poroszországban, melynek már közel egy század óta fenálló föld-hitelintézeteit megszokta bámulni a világ, oly olcsó és annyi a dobra kerülő birtok — és pedig egész beruházással — mint aránylag sehol. A tanuság ismét és újból csak az, hogy a kiváltságos pénzbirtokkal szemben a kiváltságaitól megfosztott földbirtok meg nem őrizheti függetlenségét, hanem kénytelen annak engesztelhetetlen hatalma előtt fejét meghajtani és uri jogait elviselni: mert a pénzbirtokos számításai a matematikai biztosság criterionával birnak, a földbirtokoséi pedig oly bizonytalanok és változók, mint maga az időjárás.

Kolozsvár, januar 26. 1860.

XIX.

Ideje már, hogy a földbirtok is, miután hűbéri alkotmányát elvesztette és azon utban van, hogy a pénz korlátlan hatalmának járma alá essék, újra alkossa magát, mint éppen a pénzbirtoknak sikerült magát a minden nemű és fajú bankok által társodalmi hatalommá alkotni. Régi phrasis, mely már az értelmét is elvesztette, hogy a földbirtok alapja minden államnak, és annak virágzó állapotja nélkül elvész a birodalom: — mert ma már a nagy államok adósságból kezdettek élni és ez csak a pénzbirtok virágzó állapotját árulja el. A földbirtok jól érzi beállott hanyatlását, ámbár nem tud annak elég világos kifejezést adni. Innen a minden oldalról nyilatkozó törekvés, gazdasági egyesületekbe csoportosulni. Valóban ezen egyesületeknek előbb utóbb a lesz a feladása, hogy a földbirtok alkotmányának új alapjait megvessék. Jutalmakat osztani egyik vagy másik művelési és tenyésztési ág előmozdítására, lényeges czikkei lehetnek ezen alkotmányának, de alapelve, valamint épületének koronája nem lehet más, mint hitelének függetlensége és értékének egyenlő rangja a pénzbirtokéval. Midőn a pénzbirtok jogainak már visszaéléseig is eljutott, mert nem csak 1-szeres értékének hozhatja forgásba képviselőit, hanem 3- sőt 6-szorosának is: akkor a földbirtok csak azt kívánja, hogy értékének csak 1-szeres sőt bár $\frac{1}{2}$ -ig képviselőjének legyen megengedve az értékvilág piaczára lépni. Midőn 100 ft. arany- és ezüst-érték, a jegybankok segélyével 3—600 ft. érték képviselőjét hozhatja forgásba papirjegyek által,

akkor a földbirtok megelégszik, ha 100 ft. értékért csak 50 ft. képviselőjét, vagy birtokjegyet alakíthat át forgalmi eszközzé. Ez által meg lesz mentve a pénzbirtok monopoliumától, melyet az, eredeti rendeltetésétől eltávozván, visszaélésekre használ, a helyett hogy az értékek kicserélésének eszközeül szolgálna; a terméketlen és élődi börze- és váltó-üzlet helyett az ipar és kereskedés termékeny mezői felé fordítaná figyelmét, és nem a mezei gazda nyomoruságára spekulálna.

De az ily birtokjegyek hiába jelennének meg a piacon, mert senki sem venné el pénz helyett, — ez a legelső ellenvetés, melyre készen állottunk. És az ezüst-bankjegyeket mért fogadjuk el pénz helyett? kérdjük mi. Tán azért, mert valóságos ezüst-pénzt képviselnek? Hiszen tudjuk, hogy ha azon papírra írt ígéretnek megakarna a b. n. bank felelni, alig egy ötödét bírná érték-ké változtatni, a többi pusztá semmivé válnék. A papir-bankjegy valóságos conventionalis pénz, melynek elfogadásába hallgatólag és kell vagy nem kell, mindnyájan beléegyeztünk, és valóságos értekeinket cserébe adjuk érte, föltéve, hogy kibocsátása felett szigorú takarékoság öröködjék és csupán a társadalom oeconomicai szükségei határozzanak mindenkor a forgalmi összeg felett. Állításunk igazságát nem csupán az elmélet, hanem a történet és az élő példa bizonyítja. Az olaszoknál az austriai bankjegy nem conventionalis pénz, mert ők maig sem fogadják el; ellenben az ő hajdani nagyságukban virágzott velencei és genuai bankjok jegyeit minden tétova nélkül fogadták el, a nélkül, hogy valami más biztosította volna értéküköt, mint a közmegegyezés; és tudjuk a történetekből, hogy a beváltás ígéretének a világon soha egy bank sem tudott megfelelni akkor, mikor szükség lett volna rá. Alakuljon tehát az ország minden vidékén egy gazdasági egyesület, mind ez alkossan egy külön hiteltársulatot fiokbankkal, melyeket egy központi társulat alkossan egygyé. A központi társulat vezeti az anyabankot a vidékiek választmányával együtt, a legteljesebb nyilvánosság mellett, a vidékiek a fiokokat. A bank ad a fiokok által minden ingatlan-birtokosnak értéke feléig

kölcsön 4°/_o-re bankjegyeket, melyeket birtokjegyeknek lehetne nevezni. E birtokjegyek a 100-ason kezdve 3,65 krt kamatoznának, az az, 1 krt mindennapra, melyet $\frac{1}{2}$ évenként fizetne minden fiók az előmutatónak. A fenmaradó 35 kr. és a százasnál kisebb, nem kamatazó jegyek kölcsön-kamatái bőven fedeznék az igazgatási költségeket. Ily kisebb jegyeket sokan szivesebben vennének a kisebb forgalom kedvéért s e célból még a nagyobb összegek kölcsönvevői is ilyekkel fizettetnék ki kötelezvényeik legalább egy részét. A kölcsönvevő adóssága a 4°/_o-tel törlesztve is lenne 32 év alatt, azonban leszámítván a már történt törlesztéseket, elébb is lehetne lefizetni a hátráló tartozást. Természetes, hogy a hitel-társulattá alakuló gazdasági egyesületek legfőbb törekvése a lenne, hogy minél több részvényest — a legcsekélyebb díj mellett — szerezzenek maguknak, kik mindnyájan köteleznék magukat a birtokjegyek elfogadására pénz gyanánt, éppen úgy, mint a b. n. bank jegyeit. Midőn az iparosok látnák, hogy a birtokjegyekkel terményeket lehet vásárolni, ők is sietnének elfogadni és így a birtokjegy még kiválólag kedvelt forgalmi eszközzé válna csak hamar, miután más bankjegyek felett még a kamatozás előnyével is birna. Devalvatiojától félni nem lehetne, mint a képzeletben ezüstre alapított bankok jegyeinél, mert valóságos értékre és annak is csak felére adná ki a bank; aztán a politikai hatalomtól merőben függetlenül állván, nem az állam kénytelenségeihez, hanem a társadalmi gazdaság valódi szükségéihez mérné kibocsátásait. Az igazgatóság időszakonkénti és a közgyűlések előtti közleményeiből a közönség mindig látná, mennyi a forgalom és miképpen van fedezve. Az igazgatóság ellentállana a pénzvágy első rohamának és csak mérsékelt adagokban és csak a közdazdaság szigorú elvei szemmel tartásával elégitené ki az igazi szükségét. A vidéki gazdasági egyesületek, mint hitel-társulatok, a körükben eszközölt műveletek hasznát saját költségeikre fordítanák, a központinak csak a kiszolgáltatót birtokjegyek kiállításí árát fizetvén.

Az államnak nincs észszerű oka ily forgalmi eszköz alkotását meggátolni, sőt ellenben azt előmozdítani áll

érdekében. Mert az ily módon valósággal felszabadított földbirtok jajveszékés nélkül fog elviselni minden okszerűen kimért adóterhet, mivel nem lesz kénytelen gazdasági eszközeit és eladhatlan termékeit dobni a kérlelhetetlen adó-executio szörnyetegének torkába, hanem módjában fog állni az időt mindig bevárni, mely neki kedvező kereskedési összetalálkozásokkal ajánlkozik. A politikai okok sem tarthatnak mindig, melyek a hazában minden a földbirtok jóvára tervezett hitelintézet felállítását eddig gátolták, és talán nincs messze az idő, midőn a kölcsönös bizodalom helyreállításának valamely sikeres módját fogják feltalálni, miszerint az állam a földbirtokos osztályban legerősebb támaszát, ez viszont amabban legtermészetesebb védőjét fogja szemlélni.

A birodalom forgalmi eszközét most egyedül szabályozó intézet, a b. n. bank, jegyei ily birtokjegyek elterjedése által semmit sem vesztenének becsökből, csak azon ingadozó természetüket vetkeznék le, mely minden rendes ipar- és kereskedésnek annyira ellensége lett; forgásba nem igen menne több, mint a mennyi a tisztán kereskedési s legkivált a külföldi műveletek kielégítésére megkivántatnék s miután a rég ohajtott, de soha nem birt szilárdságot — a valódi ércz-érték és a papirképviselő közti helyes arány helyreállítása által — visszanyerné, ismét oly keresett cikké válnék, mint hajdan, mikor ezen szilárdság iránti hit élt és papirjáért lázsit adtak az ezüst felett.

Kolozsvár, január 28. 1860.

XX.

A birtokjegyek-, mint forgalmi csereeszköznek eszméje nem igen régi, de nem is új. 1839-ben Cieszkovszky Agost lengyel-francia gróf volt első, ki egy „du Crédit et de la Circulation“ című munkában, a hitel és a pénz metafizikai fogalmainak oly világos értelmezését adta, milyen addig szokatlan volt. „A hitel, mondta ő, a megkötött értékek felszabadítása, miáltal ugyanazon érték, mely legelőbb holt és mozdulatlan volt, forgó értékke válik. Világosabban: a hitel azon előlegezés, melyet a tőkepénzes nehezen forgatható értékek ellenében ad a legkönnyebben forgatható, tehát mindenek felett legbecsesebb értékből, a pénzből, mely minden eszközölhető értékeket magában feloldva tart s mely nélkül mindazok a kizárás átka alá volnának esve; mely minden más termékek mértéke, ura és felsőbbisége; mellyel egyedül róhatjuk le tartozásainkat s menekülhetünk kötelezéseinktől, mely a nemzeteknek úgy, mint az egyeseknek jóllétet és függetlenséget biztosít, — s a mely végre, nem csak a hatalom, hanem a szabadság, az egyenlőség, a tulajdon és — — minden.“ A szerző eszméjének inkább tökéletességére, mint gyakorlati kivihetőségére tökekedvén, elvét a szélsőségig hajtotta: még a napszámosban rejlő munkaerőt is forgatható s ekképp forgalmi eszköz által is éppen úgy képviselhető értéknek jelentvén ki, mint az aranyat és ezüstöt, ingatlan föld- vagy más birtokot, ez által a társadalom conservatív elemeit annál inkább elrettentette eszméitől, minél inkább kaptak azokon a forradalmi elemek.

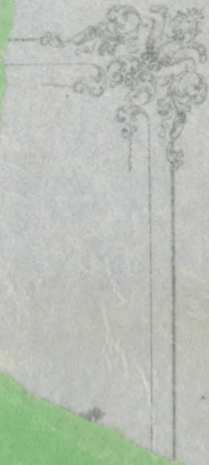
Az 1848-diki új társadalmi alakulások idejében híjában próbálták a Cieszkovszki eszméinek gyakorlati kivitelét: sem az idők nem voltak reá kedvezők, sem a mód, mellyel hozzá fogtak, nem vezethetett célhoz. A forradalmi pártokat inkább a gazdagok elleni gyűlölség és az egyenlőség kiolthatlan vágya látszott vezetni: innen a „népbankja“ s t. efféle tervek, melyek a városok utczáin munkát kereső napszámost egyszerre tőkepenzessé akarták átalakítani, csupán egy logikai értelmezés varázsigéinek ereje által. A rend helyreálltával bizonyos Bonnard Marseilleben sikeres próbákat tett a mesteremberek kézművei és napszámások munkája értékének forgalomba hozásával. Saját értékjegyei (billets de Caisse-Bonnard) segélyével élénk csereforgalmat indított a napszámások munkája, a fűszerekek sajtja, a vargák és szabók készítménye, az építőmesterek fa- és munkakelléke s a t. között. A siker Párisba csábította nagyobb próbák tételére; a dolog ment, de a mint terjedett, az ügy-kezelés is bonyolódottabb és a számvitel zavarosabb lett. A szatócs megbukott, vagy a napszámás meghalt, a míg már rég előre kicserélt áruik egymással találkozhattak volna. Bonnard is, a bekövetkezendő zavart előre érezvén, külön kezdett kincset gyűjteni, házakat venni, — midőn végre egy csalási pert akasztottak nyakába. A tanúság ebből csak az, hogy az elveket nem lehet az életben legvégsőbb következményeikig alkalmazni, mert ha az elv tökéletes is, de az ember tökéletlen. És azért nem kevésbé igaz marad az, hogy az érczpenz az egyedül neki tulajdonított forgósági kiváltság és hitel által oly monopoliumot gyakorol, mely előtt a földbirtok már nálunk sem bír megállani a lábán. A földbirtokot tehát saját értékjegyeinek forgásba hozása által kell szabaddá tenni, ha nem akarjuk, hogy új és rettenetesebb forradalmak korszakába jussunk.

Mindezekből azonban nem akarom azt következtetni, hogy tehát egy oly hitelintézet, melyet a magyar földbirtokosok Magyarország részére tervelnek, káros volna. Sőt ellenben minden segílyt, a melyet a földbirtoknak mostani nyomasztó helyzetében nyujtanak, ha minjárt a

legeltökéltebb ellenségétől jőne és hasonló lenne is a Danausok ajándékához, most szerencsének tartok, és azért örömmel fogadandó. A pénz monopoliuma terjedni fog ugyan, mert az ily hitelintézet csak zálogleveleket fog kiadni, melyeket vagy a börzén, vagy másutt ismét csak a pénzbirtokosoknak kell eladni, oly áron, milyent ők fognak szabni; de a hitel és az érték-forgalom természetének ismerete is mind általánosabb lesz, — és el fog jőni az idő, midőn emberek és dolgok, mind meg lesznek érve arra, hogy az igazság kiszolgáltassék és a földbirtok egyenlő rangu érték legyen a pénzbirtokkal.

Mindamellettt már ezen újabb időben inkább remélt hitelintézetekkel is lehet sikeresen megkezdeni a földbirtok emancipatioját. A gazdasági egyesületek, mint éppen és egyedül arravaló testületek, alakuljanak hiteltársulatokká és törekedjenek arra, hogy az anya-hitelintézet záloglevelei jöjjenek egyenes és közvetlen forgásba, a mi végett azokat 1000—100-ftig való értékű jegyekben kell kiadni. Nem lenne semmi képtelenebb, mint valóságos és kétségtelen értéket képviselő jegyeket vesztességgel árulni el a börzén, oly jegyekért, melyek csak képzelt értéket képviselnek. A vidéki hiteltársulatok az általuk jól ismert, igaz alapu hitelintézeti zálogjegyeknek közvetlen példaadásuk által legelőbb szerezhettek hitelt és forgást a közéletben és így azok önként változnak át birtokjegyekké. Midőn ez teljes mértékben megtörtént, akkor a földbirtok visszaszerezte természetes jogait és csak ezek tartóitól függ annak az öt megillető első rangot ellenmondás nélkül újra és állandóul biztosítani a társadalomban.

162

THE HISTORY OF THE

REIGN OF

Nyomatott a Lyceum betűivel.

Ára 80 kr.

